

ปลาที่เพาะเลี้ยงง่าย

กรมประมง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เอกสารแจกเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชน

จัดทำโดย : กองส่งเสริมการประมง กรมประมง

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

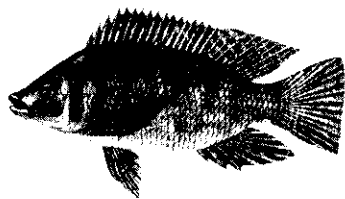

ปลาที่เพาะเลี้ยงง่าย

กรมประมง
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สารบัญ

	หน้า
ปลานิล	1
ปลาตะเพียนขาว	10
ปลาสลิต	19
ปลาดุก	29
ปลาสร้อย	44
ปลาไน	52

ปลานิล

ความเป็นมา

เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2508 พระจักรพรรดิอากิฮิโตะ เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศมกุฎราชกุมารแห่งประเทศญี่ปุ่นทรงจัดส่งปลานิลจำนวน 50 ตัว ความยาวเฉลี่ยตัวละประมาณ 9 เซนติเมตร น้ำหนักประมาณ 14 กรัม มาทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชระแรกได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปล่อยลงเลี้ยงในบ่อดิน เนื้อที่ประมาณ 10 ตารางเมตร ในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อเลี้ยงมาได้ 5 เดือนเศษ ปรากฏว่ามีลูกปลาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่สวนหลวงชุดบ่อขึ้นใหม่อีก 6 บ่อ มีเนื้อที่เฉลี่ยบ่อละประมาณ 70 ตารางเมตร ซึ่งในโอกาสนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงย้ายปลาด้วยพระองค์เอง โดยย้ายจากบ่อเดิมไปปล่อยในบ่อใหม่ทั้ง 6 บ่อ เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2508 ต่อจากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบหมายให้กรมประมงจัดส่งเจ้าหน้าที่วิชาการตรวจสอบการเจริญเติบโตเป็นประจำทุกเดือน

โดยที่ปลาชนิดนี้เป็นปลาจำพวกกินพืช เลี้ยงง่าย มีรสดี ออกลูกตกเจริญเติบโตได้รวดเร็ว ในเวลา 1 ปีจะมีน้ำหนักประมาณครึ่งกิโลกรัมและมีความยาวประมาณ 1 ฟุต จึงได้มีพระราชประสงค์ที่จะให้ปลานี้แพร่ขยายพันธุ์ อันจะเป็นประโยชน์แก่พสกนิกรของพระองค์ต่อไป

ดังนั้น เมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2509 ซึ่งนับเป็นระยะเวลาเกือบครบ 1 ปี ที่มกุฎราชกุมารแห่งญี่ปุ่นได้จัดส่งพันธุ์ปลามาทูลเกล้าฯ ถวาย และทรงเลี้ยงไว้ที่ในบริเวณสวนจิตรลดา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อปลาชนิดนี้ว่า “ปลานิล” และได้พระราชทานปลานิลขนาดยาว 3-5 เซนติเมตร จำนวน 10,000 ตัว ให้แก่กรมประมงนำไปเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ที่แผนกทดลองและเพาะเลี้ยง ในบริเวณเกษตรกลางบางเขน และที่สถานีประมงต่างๆ ทั่วราชอาณาจักรอีกจำนวน 15 แห่งเพื่อดำเนินการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ไปพร้อมกัน ซึ่งเมื่อปลานิลนี้แพร่ขยายพันธุ์ออกมาได้มากเพียงพอแล้ว ก็จะได้แจกจ่ายให้แก่ราษฎรนำไปเพาะเลี้ยงตามความต้องการต่อไป

รูปร่างลักษณะและนิสัย

ปลานิลเป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง (อยู่ในตระกูล Cichlidae) มีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ในทวีปแอฟริกา พบทั่วไปตามหนอง บึง และทะเลสาบในประเทศซูดาน อุแกนดา แทนแกนยิกา เนื่องจากปลาชนิดนี้เลี้ยงง่ายและเติบโตเร็ว จึงมีผู้สนใจเลี้ยงกันอย่างแพร่หลาย

ปลานิลมีรูปร่างลักษณะคล้ายกับปลาหมอเทศ ลักษณะพิเศษของปลานิลนั้น มีริมฝีปากบนและล่างเสมอกัน มีเกล็ด 4 แถวตรงบริเวณแก้ม และจะมีลายพาดขวางลำตัวประมาณ 9-10 แถบ มีนิสัยชอบอาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูงตามแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง และทะเลสาบ เป็นปลา

ที่อยู่ได้ทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย มีความอดทน และสามารถปรับปรุงตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้ง่าย เหมาะสมที่จะนำมาเพาะเลี้ยงในบ่อได้เป็นอย่างดี

การแพร่ขยายพันธุ์

ลักษณะเพศ ตามปกติแล้วรูปร่างลักษณะภายนอกของปลานิล ตัวผู้และตัวเมีย จะคล้ายคลึงกันมาก แต่จะสังเกตได้โดยการดูอวัยวะเพศที่บริเวณใกล้ช่องทวาร ตัวผู้จะมีอวัยวะเพศลักษณะเรียวยาวยื่นออกมา ส่วนตัวเมียจะมีลักษณะเป็นรูค่อนข้างใหญ่และกลม ปลาที่จะดูลักษณะเพศได้ชัดเจนนั้น ต้องมีขนาดยาวตั้งแต่ 10 เซนติเมตรขึ้นไป ในกรณีที่ปลามีขนาดโตเต็มที่แล้วนั้น อาจจะไม่สังเกตเพศได้ด้วยวิธีการดูสีที่ลำตัว เพราะปลาตัวผู้จะมีสีเข้มตรงบริเวณใต้คางและตามลำตัว ต่างกับปลาตัวเมีย และยังใกล้จะถึงฤดูผสมพันธุ์ สีก็จะยิ่งมีความเข้มยิ่งขึ้น

พ่อแม่ปลานิลที่มีขนาดยาว 10 เซนติเมตร และมีอายุประมาณ 4 เดือนขึ้นไป เป็นปลาโตได้ขนาดพร้อมที่จะสืบพันธุ์ได้ หากสภาพสิ่งแวดล้อมเหมาะสมแล้ว ปลาตัวผู้ก็จะแยกตัวออกจากฝูงแล้วเริ่มสร้างรังโดยเลือกเอาบริเวณขานบ่อตื้นๆ ซึ่งมีระดับน้ำลึกประมาณ 30-50 เซนติเมตร วิธีการสร้างรังกั้นปลาจะปักหัวลงในระดับตักจากกับพื้นดินแล้วใช้ปากกับการเคลื่อนไหวของลำตัว เขี่ยดินตะกอนออก โดยวิธีอมเอาดินตะกอน และเศษสิ่งของต่างๆ ในบริเวณนั้นไปทิ้งนอกรัง จะทำอยู่เช่นนี้เรื่อยไป จนกว่าจะได้รังซึ่งมีลักษณะเป็นหลุมที่มีขนาดตามความต้องการ หากมีปลาอื่นอยู่ในแอ่งนั้นด้วย ปลานิลตัวผู้ก็จะพยายามขับไล่ให้ออกไปนอกบริเวณ ตัวมันเองจะคอยว่ายวนเวียนอยู่ในรัศมี 2-3 เมตร รอบๆ รัง และจะแผ่ครีบทหลังอ้าปากกว้างอยู่ตลอดเวลา อาการเช่นนี้เป็นการเชิญชวนให้ตัวเมียซึ่งว่ายน้ำเข้ามาใกล้ ให้เข้ามายังรังที่ได้สร้างไว้ ปลาตัวเมียบางตัวก็จะพบรังที่ถูกใจได้

จะผ่านรังที่ปลาตัวผู้เตรียมไว้ถึง 3 รัง

เมื่อต่างได้คู่แล้ว ก็จับคู่เคียงกันไป และจะใช้หางตีตวัดผันแวงกัดกันเบาๆ หลังจากเคล้าเคลียในลักษณะเช่นนี้ครู่หนึ่งแล้ว ปลาก็จะผสมพันธุ์ โดยตัวผู้จะใช้บริเวณหน้าปากคุดุนที่ใต้ท้องของตัวเมีย เพื่อเป็นการกระตุ้นและเร่งเร้าให้ตัวเมียวางไข่ ปลาตัวเมียจะวางไข่ออกมาครั้งละ 10 หรือ 12 ฟอง ในขณะเดียวกัน ปลาตัวผู้ก็จะว่ายคลอคู่เคียงกันไป พร้อมกับปล่อยน้ำเชื้อผสมกับไข่นั้น ทำอยู่เช่นนี้ จนกว่าการผสมพันธุ์จะแล้วเสร็จ ไข่ที่ได้รับการผสมกับน้ำเชื้อแล้วปลาตัวเมียจะเก็บไว้ฟัก โดยวิธืออมไข่เข้าไว้ในปาก แล้วว่ายออกจากรังไปยังบริเวณกันบ่อที่ลึกกว่า ส่วนตัวผู้ก็จะคอยหาโอกาสเวียนว่ายไปเคล้าเคลียกับตัวเมียอื่นๆ ต่อไปอีก

แม่ปลานิลจะอมไข่ไว้ในปากเป็นเวลา 4-5 วัน ไข่ก็จะเริ่มฟักออกเป็นตัว ลูกปลาที่ฟักออกเป็นตัวใหม่ๆ จะอาศัยอาหารจากถุงอาหารธรรมชาติซึ่งติดอยู่ที่ท้อง ขณะเดียวกันแม่ปลายังคงต้องอมลูกปลาอยู่ต่อไป จนกระทั่งถุงอาหารธรรมชาติของลูกปลายุบหายไป หลังจากฟักออกเป็นตัวแล้วประมาณ 3-4 วัน แม่ปลาก็จะคายลูกปลาให้ว่ายออกมาจากปาก ลูกปลาในระยะนี้ สามารถกินอาหารจำพวกพืชและไรน้ำเล็กๆ ซึ่งมีอยู่ในน้ำ โดยจะว่ายวนเวียนอยู่ที่บริเวณหัวของแม่ปลา และจะเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในช่องปาก เมื่อต้องการหลบหลีกอันตราย โดยลูกปลาจะเข้าทางปากหรือทางช่องเหงือก หลังจากลูกปลามีอายุได้ 1 สัปดาห์ จึงจะเลิกหลบเข้าไปซ่อนในช่องปากของแม่ แต่แม่ปลาก็ยังต้องคอยระวังศัตรูให้โดยว่ายวนเวียนอยู่ใกล้บริเวณที่ลูกปลาหาอาหารกินอยู่ ลูกปลานิลจะรู้จักวิธีหาอาหารกินได้เองเมื่ออายุได้ 3 สัปดาห์และมักจะว่ายขึ้นกินอาหารรวมกันเป็นฝูงๆ

การแพร่ขยายพันธุ์ของปลานิลนั้น ปริมาณไข่ที่แม่ปลาวางแต่ละครั้ง จะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของแม่ปลาและฤดูกาล โดยประมาณแล้วปลานิลตัวเมียจะวางไข่ได้ครั้งละ 50-600 ฟอง แม่ปลาที่เริ่มวางไข่ครั้งแรกจะ

ให้ลูกปลาจำนวนน้อย ปริมาณไซของแม่ปลาจะเพิ่มมากตามขนาดของแม่ปลาที่เจริญวัยขึ้น แม่ปลาตัวหนึ่งสามารถวางไซได้ทุกระยะ 2-3 เดือนต่อครั้ง ถ้าหากบ่อเลี้ยงปลามีสภาพดีและมีการให้อาหารพอเพียง ในเวลา 1 ปี แม่ปลาตัวหนึ่งจะสามารถแพร่พันธุ์ได้ประมาณ 3-4 ครั้ง

การเตรียมบ่อและวิธีเลี้ยง

ถึงแม้ว่าปลานิลจะเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย แต่ในการเพาะเลี้ยงเพื่อให้ได้รับผลดีเป็นที่น่าพอใจ จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักวิธีการเพาะเลี้ยงเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. บ่อ

บ่อที่จะใช้เลี้ยงปลานิล ควรเป็นบ่อดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดตั้งแต่ 400 ตารางเมตรขึ้นไป ระดับของน้ำในบ่อควรลึกประมาณ 1 เมตร ตลอดปี ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้เลี้ยงปลาซึ่งมีขนาดโต และใช้สำหรับเพาะลูกปลาพร้อมกันไปด้วย เพราะถ้าเป็นบ่อซึ่งมีขนาดเล็กแล้ว ลูกปลาที่เกิดขึ้นใหม่จะทวีจำนวนแน่นบ่ออย่างรวดเร็ว ทำให้ลูกปลาเหล่านี้มีขนาดไม่โต โดยที่ปลานิลเป็นปลาที่วางไซโดยการขุดหลุมตามกันบ่อ ดังนั้น จึงควรมีขานบ่อหรือทำให้ตามขอบบ่อมีส่วนเชิงลาดเทหลายๆ ซึ่งจะเป็นแหล่งดินๆ สำหรับให้แม่ปลาได้วางไซ

ถ้าบ่อนั้นอยู่ใกล้กับแม่น้ำ เช่น คู คลอง แม่น้ำ ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องวิดน้ำเข้าออก เพียงแต่ทำท่อระบายน้ำแล้วกรุด้วยตะแกรงตาถี่เพื่อป้องกันไม่ให้ปลาที่เลี้ยงไว้หลบหนีออกไปก็ได้ และยังเป็นการป้องกันไม่ให้ศัตรูของปลาจากภายนอกเล็ดลอดเข้ามาอีกด้วย แต่ถ้าบ่อนั้นไม่สามารถจะทำท่อระบายน้ำได้ก็จำเป็นที่จะต้องสูบน้ำเข้าบ่อเมื่อเวลาน้ำลดลง และต้องหมั่นเปลี่ยนน้ำในเวลาที่เกิดน้ำเสีย

2. การเตรียมบ่อ

ก. **บ่อใหม่** หากเป็นบ่อที่ขุดใหม่ ดินมักมีคุณภาพเป็นกรด ควรใช้ปูนขาวโรยให้ทั่วบ่อ ในอัตรา 1 กิโลกรัม ต่อเนื้อที่ 10 ตารางเมตร

ข. **บ่อเก่า** จำเป็นต้องปรับปรุงบ่อ โดยกำจัดวัชพืชออกให้หมด เช่น ผักตบชวา จอก บัว และหญ้าต่างๆ เพราะวัชพืชเหล่านี้จะปกคลุมผิวน้ำ เป็นอุปสรรคต่อการหมุนเวียนของอากาศ ซ้ำยังจะเป็นที่หลบซ่อนอยู่อาศัยของศัตรูที่เป็นอันตรายต่อปลา และเป็นการจำกัดเนื้อที่ซึ่งปลาต้องใช้อยู่อาศัยอีกด้วย

ก่อนปล่อยปลาลงเลี้ยง ต้องกำจัดศัตรูของปลานิสให้หมดเสียก่อน ได้แก่ พวกปลากินเนื้อ เช่น ปลาช่อน ปลาชะโด ปลานู และปลาดุก ถ้ามีสัตว์จำพวกเต่า กบ เขียด งู ก็ควรกำจัดให้พ้นบริเวณบ่อนั้นด้วย วิธีกำจัดอย่างง่าย ๆ คือ โดยการระบายน้ำออกให้แห้งบ่อ แล้วจับสัตว์ชนิดต่างๆ ขึ้นให้หมด แต่ถ้าหากบ่อนั้นไม่อยู่ใกล้ทางน้ำ ไม่สะดวกแก่การระบายน้ำออกก็ควรใช้โล่ดินสด ในอัตราส่วน 1 กิโลกรัม ต่อปริมาณน้ำ 100 ลูกบาศก์เมตร วิธีใช้คือทุบหรือบดโล่ดินให้ละเอียด นำลงแช่น้ำสัก 1 หรือ 2 ปีบ ขยำโล่ดินเพื่อให้น้ำสีขาวออกมาหลายๆ ครั้งจนหมด แล้วนำไปสาดให้ทั่วบ่อ ศัตรูปลาดังกล่าวก็จะตายลอยขึ้นมาหมด แล้วเก็บออกทิ้งเสียอย่าปล่อยให้เน่าอยู่ในบ่อเพราะจะทำให้ น้ำเสียได้ ก่อนที่จะปล่อยปลาลงเลี้ยง ควรทิ้งบ่อนั้นไว้ประมาณ 7-10 วัน เพื่อรอให้ฤทธิ์ของโล่ดินสลายตัวไปหมดเสียก่อน

ค. **การใส่ปุ๋ย** โดยทั่วๆ ไปแล้ว ปลาจะกินอาหารซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและจากที่ให้สมทบเป็นจำนวนเกือบเท่าๆ กัน ดังนั้นในบ่อเลี้ยงปลา ควรดูแลให้มีอาหารธรรมชาติเกิดขึ้นอยู่เสมอ จึงจำเป็นต้องเลี้ยงปลาด้วยการใส่ปุ๋ยลงไปเพื่อให้เกิดอาหารธรรมชาติ ปุ๋ยที่ใช้ได้แก่ มูลวัว มูลควาย

มูลหุม มูลเบ็ดและมูลไก่ นอกจากปุ๋ยมูลสัตว์ดังกล่าวแล้ว ปุ๋ยหมักและปุ๋ยพืชสดต่างๆ ก็ใช้ได้

อัตราการใส่ปุ๋ย ในระยะแรกนั้นควรใส่ประมาณ 250-300 กิโลกรัมต่อไร่ ในระยะหลังๆ ควรใส่ในอัตราครั้งละครึ่งหนึ่งของระยะแรก

วิธีใส่ปุ๋ย ถ้าเป็นปุ๋ยคอก คือปุ๋ยที่ได้มาจากมูลสัตว์ต่างๆ ควรตากให้แห้งเสียก่อน เพราะถ้าเป็นปุ๋ยที่ยังสดอยู่ จะทำให้น้ำในบ่อมีแก๊สจำพวกแอมโมเนียละลายอยู่ในน้ำมาก ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อปลา การใส่ปุ๋ยคอกควรใช้วิธีหว่านลงไปให้ละลายไปทั่วๆ อย่าโยนให้ตกอยู่ในที่เดียว ส่วนปุ๋ยพืชสดนั้น ควรเทศมเป็นกองไว้ตามมุมบ่อ 1 หรือ 2 แห่ง โดยมีไม้ไผ่ปักล้อมไว้เป็นคอกครอบกองปุ๋ยพืชสดนั้น เพื่อป้องกันมิให้ส่วนที่ยังไม่สลายตัวลอยกระจัดกระจาย

บ่อที่มีอาหารธรรมชาติมากหรือน้อย จะสังเกตได้โดยการดูสีของน้ำ ถ้าน้ำในบ่อมีสีเขียวแสดงว่ามีอาหารจำพวกพืชเล็กๆ ปนอยู่มาก แต่ถ้าน้ำในบ่อมีสีค่อนข้างคล้ำ มักจะมีอาหารจำพวกไรน้ำมาก พวกพืชเล็กๆ และไรน้ำเหล่านี้ นับว่าเป็นอาหารธรรมชาติที่มีประโยชน์ต่อการเลี้ยงปลาเป็นอย่างดี

3. การปล่อยปลาลงเลี้ยง

ก. จำนวนปลาที่ปล่อย เนื่องจากปลานิลเป็นปลาที่ขยายพันธุ์ได้เร็ว ดังนั้นจำนวนปลาที่จะปล่อยลงเลี้ยงในบ่อครั้งแรกจึงไม่จำเป็นต้องปล่อยให้มากนัก สำหรับบ่อขนาดเนื้อที่ 1 งาน (400 ตารางเมตร) ควรใช้พ่อแม่ปลานิลเพียง 50 คู่ หรือถ้าเป็นลูกปลาซึ่งมีขนาดเล็กก็ควรปล่อยเพียง 400 ตัว หรือ 1 ตัวต่อ 1 ตารางเมตร

ข. เวลาปล่อยปลา เวลาที่เหมาะสมที่สุดสำหรับปล่อยปลา ควรเป็นเวลาเช้าหรือเวลาเย็น เพราะระยะเวลาดังกล่าวนี้อุณหภูมิของน้ำไม่ร้อนเกินไป ก่อนที่จะปล่อยปลา ควรเอาน้ำในบ่อใส่ปนลงไปในภาชนะที่บรรจุ

ปลาแล้วปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2-3 นาที เพื่อให้ปลาคุ่นกับน้ำใหม่เสียก่อน จากนั้นจึงค่อยๆ จุ่มปากภาชนะที่บรรจุปลานิลลงบนผิวน้ำพร้อมกับตะแคงภาชนะปล่อยให้ปลาแหวกว่ายออกไปอย่างช้าๆ

การให้อาหาร

ปลานิลเป็นปลาที่กินอาหารได้ทุกชนิด ดังนั้นปลาชนิดนี้จึงเป็นปลาที่ให้ผลผลิตสูง โดยเฉพาะพวกอาหารธรรมชาติที่มีอยู่ในบ่อ เช่น ไรน้ำ ตะไคร่น้ำ ตัวอ่อนของแมลงและสัตว์เล็กๆ ที่อยู่ในบ่อ ตลอดจนสาหร่าย และแหน ถ้าต้องการให้ปลาโตเร็วควรให้อาหารสมทบ เช่น รำ ปลายข้าว กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง กากมะพร้าว แหนเป็ดและปลาป่น เป็นต้น การให้อาหารแต่ละครั้งไม่ควรให้ปริมาณมากเกินไปควรกะให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของปลาเท่านั้น ส่วนมากควรเป็นน้ำหนักราว 5% ของน้ำหนักปลาที่เลี้ยง ถ้าให้อาหารมากเกินไป ปลาจะกินไม่หมด เสียค่าอาหารไปโดยเปล่าประโยชน์ และยังทำให้น้ำเน่าเสีย เป็นอันตรายแก่ปลาได้

การเจริญเติบโต

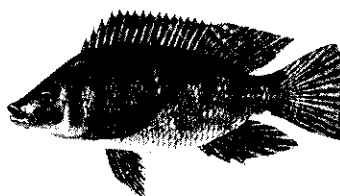
ปลานิลเป็นปลาที่มีการเจริญเติบโตเร็ว เลี้ยงในเวลา 1 ปี จะมีน้ำหนักถึง 500 กรัม (ครึ่งกิโลกรัม) และเป็นปลาที่แพร่ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว พ่อแม่ปลาซึ่งมีขนาดโตเต็มที่ เมื่อปล่อยลงเลี้ยงในบ่อ จะเริ่มวางไข่ได้ภายใน 2-3 สัปดาห์ ลูกปลาที่เกิดจากพ่อแม่ชุดนี้จะเริ่มวางไข่ได้ต่อไปอีกเมื่อมีอายุประมาณ 3-4 เดือน

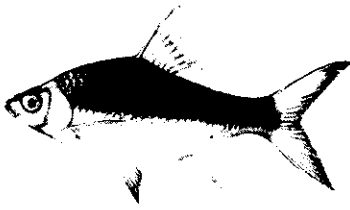
ด้วยเหตุที่ปลานิลแพร่ขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงไม่ควรที่จะ

ปล่อยให้จำนวนของปลาในบ่อมีปริมาณมากจนเกินไป หากพบว่ามียุงปลาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ควรจะจับลูกปลาแบ่งออกไปเลี้ยงยังบ่ออื่นบ้าง เพราะถ้าปล่อยให้อยู่กันอย่างหนาแน่น ปลาก็จะไม่เจริญเติบโตและจะทำให้อัตราการแพร่พันธุ์ลดน้อยลงอีกด้วย

ประโยชน์

ปลานิลเป็นปลาซึ่งมีเนื้อมาก และมีรสดี สามารถที่จะนำมาปรุงเป็นอาหารได้หลายอย่าง เช่น ทอด ต้ม แกง ตลอดจนทำน้ำยาได้ดีเท่ากับปลาช่อน นอกจากนี้ยังสามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำชนิดต่างๆ โดยทำเป็นปลาเค็มตากแห้งแบบปลาสด ปลากรอบ ปลาঝ้า ปลาเจ้า ปลาจ่อม หรือปลาต้ม และยังสามารถนำมาประกอบเป็นอาหารแบบอื่นได้อีกหลายหลากมากชนิด ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวแล้วนั้นสามารถเก็บไว้ได้นาน ทั้งสามารถนำไปจำหน่าย นับเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวได้ง่ายอีกทางหนึ่ง

ปลาตะเพียนขาว

ปลาตะเพียนขาว หรือที่เรียกติดปากกันสั้นๆ ว่า ปลาตะเพียน ชื่อวิทยาศาสตร์ เรียกว่า *Puntius gonionotus* เป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งซึ่งมีถิ่นกำเนิดอยู่ทั่วไปในแถบประเทศอินโดนีเซีย ไทย เวียดนาม และศรีลังกา

สำหรับในประเทศไทยนั้น หากจะค้นไปถึงว่าปลานี้ประชาชนเริ่มรู้จักกันมาตั้งแต่สมัยไหน เชื่อกันว่าปลาชนิดนี้มีอยู่คู่กับแม่น้ำ ลำคลอง ในแถบภูมิภาคส่วนนี้มานานหนักหนาแล้ว นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย หรืออาจจะก่อนหน้านั้น เพราะมีลายของถ้วยชามเครื่องเคลือบปรากฏเป็นรูปปลาตะเพียนให้เห็นอยู่เกล็ดกล่อนแต่ชื่อ “ตะเพียน” ที่ใช้เรียกขานกัน เพิ่งจะมาพบเป็นหลักฐานในสมัยอยุธยาตอนปลาย จากพงศาวดารฉบับกรมพระปรมานุชิตชิโนรส และฉบับพระราชหัตถเลขา มีข้อความต้องกันอยู่ว่า สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ชอบเสวยปลาตะเพียน ถึงกับตั้งกำหนดโทษแก่คนที่กินปลาตะเพียนว่า จะต้องถูกปรับถึง 5 ตำลึง และในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) ได้พรรณนาถึงฝูงปลาที่มีความว่า

เทโพและเทพา	ตะเพียนกาพาพวกจร
อ้ายบ้ำปลาสุ่มพอน	ผักพร้าวเพรี่ยแลหนดพราหมณ์
เทโพพาพวกพ้อง	เทพา
ปลาตะเพียนปลากาพา	คู่เคี้ย
สุ่มพอนอ้ายบ้ำปลา	หลายหมู่
ปลาผักพร้าวมาเพรี่ย	วายไหล้นวดพราหมณ์

นับว่า ปลาตะเพียน หรือตะเพียนขาว เป็นปลาน้ำจืดคู่บ้านคู่เมือง โดยแท้

รูปร่างลักษณะและนิสัย

ปลาตะเพียนขาว มีลักษณะลำตัวแบนข้าง ขอบหลังโค้งยกสูงชัน หัวเล็ก ปากเล็ก ริมฝีปากบาง จะงอยปากแหลม มีหนวดสั้นเล็กๆ 2 คู่ มีเกล็ดตามเส้นข้างตัว 29-31 เกล็ด ลำตัวมีสีเงิน บริเวณส่วนหลังมีสีคล้ำ ส่วนท้องเป็นสีขาวนวล ปลาตะเพียนขาวซึ่งมีขนาดโตเต็มที่แล้วจะมีลำตัวยาวที่สุดเกือบ 50 ซม.

ปลาตะเพียนขาวเป็นปลาน้ำจืด อาศัยอยู่ทั่วไปทั้งในแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง แต่เจริญเติบโตแพร่ขยายพันธุ์ได้ในแหล่งน้ำซึ่งมีความกร่อยเล็กน้อย ฉะนั้นจึงสามารถเลี้ยงให้เจริญเติบโตได้ทั้งในบ่อน้ำจืดและน้ำกร่อย อ่างเก็บน้ำ ตลอดจนในนาข้าว

ลักษณะเพศและการแพร่ขยายพันธุ์

ลักษณะเพศ ลักษณะภายนอกของปลาตะเพียนขาวตัวผู้ และตัวเมีย คล้ายคลึงกันมาก แต่เมื่อใกล้ฤดูผสมพันธุ์ จะสังเกตเห็นได้ง่ายขึ้น คือตัวเมียจะมีท้องอูมเป่ง พื้นท้องนูน และช่องเพศกว้างกว่าปกติ ส่วนตัวผู้ท้องจะแบน พื้นท้องแข็ง ถ้าเอามือลองรีดเบาๆ ตรงบริเวณท้อง จะมีสีขาวขุ่นคล้ายน้ำมันไหลออกมา

ฤดูวางไข่ ปลาตะเพียนขาวจะวางไข่ราวๆ ปลายเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ฝนเริ่มตก หลังจากที่ฝนตกหนักเพียง 2-3 ครั้ง ปลาก็จะวางไข่จนหมด ไข่จะฟักออกเป็นตัวภายใน 8-12 ชั่วโมง ในอุณหภูมิของน้ำประมาณ 29-30 องศาเซลเซียส

แม่ปลาตะเพียนขาวตัวหนึ่งๆ สามารถมีไข่ได้ตั้งแต่ 50,000-100,000 ฟอง และชอบวางไข่ตามบริเวณชายฝั่งของลำธารเล็กๆ ที่ไหลลงมารวมกับลำธารใหญ่ซึ่งมีสภาพเป็นโคลน ปลาตะเพียนขาวสามารถวางไข่ในบ่อเลี้ยงได้ภายในปีแรก เมื่อแม่ปลามีขนาดตัวยาว 25 ซม.

การนำปลาตะเพียนขาวมาเลี้ยงในบ่อ

1. บ่อ บ่อเลี้ยงปลาตะเพียนขาว ควรมี 3 ชนิด คือ

ก. บ่อผสมพันธุ์ ควรเป็นบ่อดินขนาด 100 ตารางเมตร หรือบ่อซีเมนต์ขนาด 10 ตารางเมตร มีน้ำถ่ายเทเล็กน้อยอยู่ตลอดเวลา

ข. บ่ออนุบาล ควรเป็นบ่อดินที่เตรียมไว้สะอาดแล้ว ขนาด 200-400 ตารางเมตร ความลึกของบ่อประมาณ 1.5 เมตร มีการถ่ายเทน้ำได้พอสมควร ใช้เลี้ยงลูกปลาตะเพียนขาว ซึ่งมีอายุได้ประมาณ 15 วัน จนลูกปลามีขนาดความยาวประมาณ 5-7 เซนติเมตร ระยะอนุบาลลูกปลาดังกล่าวนี้นี้ควรปล่อยลูกปลาในอัตรา 15 ตัวต่อ 1 ตารางเมตร หรือประมาณ 25,000 ตัวต่อไร่

ค. บ่อเลี้ยง ควรเป็นบ่อดินซึ่งมีขนาด 400 ตารางเมตรขึ้นไปจนถึงขนาด 1 ไร่ หรือมากกว่านั้น ความลึกของน้ำในบ่อควรให้เกินกว่า 1 เมตรขึ้นไป ใช้เลี้ยงลูกปลาที่มีขนาดความยาว 5-7 เซนติเมตร หากปลาที่ปล่อยลงเลี้ยงมีขนาดโตกว่านั้นควรปล่อยในอัตรา 2-3 ตัวต่อ 1 ตารางเมตร

2. การเตรียมบ่อ

ก. บ่อใหม่ หากเป็นบ่อที่ขุดใหม่ ดินมักจะเป็นกรด ควรใช้ปูนขาวโรยให้ทั่วบ่อ ในอัตรา 1 กิโลกรัม ต่อเนื้อที่ 10 ตารางเมตร

ข. บ่อเก่า จำเป็นต้องปรับปรุงบ่อ โดยกำจัดวัชพืชออกให้หมด เช่น ผักตบชวา จอก บัว และหญ้าต่างๆ เพราะวัชพืชเหล่านี้จะปกคลุมผิวหน้า

เป็นอุปสรรคต่อการหมุนเวียนของอากาศ และเป็นที่อยู่อาศัยของศัตรูได้ ค้น บ่อควรลอกเลนขึ้นมาตากแห้ง และทำท่อระบายน้ำให้เรียบร้อย ตากบ่อนั้น ทิ้งไว้จนแห้ง แสงแดดจะช่วยกำจัดเชื้อโรคและช่วยให้คุณภาพของดินใน บริเวณบ่อมีคุณสมบัติดีขึ้น

ก่อนปล่อยปลาลงเลี้ยง ต้องกำจัดศัตรูของปลาตะเพียน ได้แก่ พวกปลากินเนื้อ เช่น ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาดุก กบ เขียด และงู ฯลฯ โดยการระบายน้ำออกจากบ่อให้แห้งขอดแล้วจับขึ้นให้หมด ในกรณีที่ไม่สามารถระบายน้ำออกได้ ควรใช้โล่ดินสด 1 กิโลกรัม ต่อปริมาณน้ำ 100 ลูกบาศก์เมตร วิธีใช้คือทุบหรือบดโล่ดินให้ละเอียด นำลงแช่น้ำสัก 1 หรือ 2 ปีบ ขยำโล่ดินเพื่อให้ น้ำสีขาวออกมาหลายๆ ครั้งจนหมด แล้วนำไปสาด ให้ทั่วบ่อ ศัตรูพวกปลาดังกล่าวก็จะตายลอยขึ้นมา ต้องเก็บออกทิ้งอย่าปล่อย ให้น้ำอยู่ในบ่อเพราะจะทำให้ น้ำเสียได้ ก่อนที่จะปล่อยปลาลงเลี้ยง ควรทิ้ง ระยะเวลาไว้ประมาณ 7-10 วัน เพื่อให้ฤทธิ์ของโล่ดินสลายตัว

ค. การใส่ปุ๋ย ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งได้แก่ปุ๋ยคอกที่ตากแห้งแล้ว หรือ ปุ๋ยหมัก อัตราการใส่ปุ๋ยประมาณ 50-200 กิโลกรัมต่อไร่ ระยะเวลาแรกนั้น ควรใส่ปุ๋ยในขณะที่ตากบ่อก่อนระบายน้ำเข้า ระยะเวลาหลังๆ ควรใส่ในอัตรา ครั้งละครึ่งหนึ่งของระยะแรก จนกระทั่งน้ำมีสีเขียว ลักษณะเช่นนี้แสดงว่ามี อาหารธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แล้ว

ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ อาจหาซื้อได้ในรูปที่ผสมเสร็จแล้ว โดยมีอัตราส่วนของฟอสฟอรัสสูงกว่าส่วนผสมอื่น และใช้ในอัตรา 4 กิโลกรัม ต่อไร่ต่อเดือน

การเตรียมการผสมพันธุ์ปลาตะเพียนขาว

1. การคัดเลือกพ่อแม่ปลา ปลาที่มีลักษณะพร้อมที่จะทำการขยายพันธุ์ได้ จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

ก. ปลาตัวผู้ เป็นปลาที่มีลักษณะสมบูรณ์ ไม่ซ้ำ ไม่มีบาดแผลตามตัว เมื่อเอามือบีบตรงบริเวณท้องเบาๆ จะมีน้ำเชื้อสีขาวข้นไหลออกมา

ข. ปลาตัวเมีย เป็นปลาที่มีลักษณะท้องอูม บริเวณส่วนท้องจะมีขนาดกว้างกว่าปลาตัวผู้ เมื่อเอามือจับจะรู้สึกนุ่ม หากมองจากด้านหลังของตัวปลา จะเห็นท้องยื่นออกมาทางด้านข้างทั้งสองด้าน ช่องเพศมีสีแดงเรื่อๆ หรือสีแดงเข้ม

2. การเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเพาะขยายพันธุ์ปลาตะเพียนขาว มีดังต่อไปนี้

ก. กรงลวดตาข่ายขนาด 50x120x70 ซม. ใช้สำหรับขังพ่อแม่ปลา เพื่อให้ผสมพันธุ์ในกรงนี้

ข. กระชังผ้าขาวไนลอนแก้ว กว้าง 100 ซม. ยาว 120 ซม. และลึก 90 ซม. ใช้สำหรับรองรับไข่ที่ผ่านจากกรงลวดตาข่าย

ค. กระชังไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ กว้าง 2 ม. ยาว 4 ม. ลึก 1.5 ม.

ง. สวิงใช้สำหรับจับปลา

บ่อผสมพันธุ์ปลา

บ่อดินขนาดตั้งแต่ 100 ตารางเมตร หรือบ่อซีเมนต์ขนาด 10 ตารางเมตร ถ้ามีน้ำถ่ายเทเล็กน้อยอยู่ตลอดเวลาจะดี นำกรงลวดไปลอยไว้ในน้ำ ให้กรงอยู่เหนือผิวน้ำ ประมาณ 20 ซม. กรงลวดนี้ลอยน้ำอยู่ในกระชังผ้าไนลอนแก้ว ก้นของกรงลวดอยู่เหนือก้นกระชังประมาณ 20 ซม.

ทั้งกรงลวดและกระชังผ้าไนลอนแก้วนี้จะอยู่ในกระชังไม้ ซึ่งมีขนาดตากระชังห่างประมาณ 1 ซม. เพื่อกันมิให้ปลาปักเป้าหรือปูมาทำลายกระชังผ้าไนลอนแก้ว ซึ่งหุ้มไขปลาอยู่

วิธีการเพาะขยายพันธุ์

หลังจากคัดเลือกพ่อ-แม่ปลาได้แล้ว นำพ่อ-แม่ปลาไปปล่อยไว้ในกรงลวด ในอัตราตัวเมีย 1 ตัว ต่อตัวผู้ 2 ตัว หรือตัวเมีย 3 ตัว ต่อตัวผู้ 5 ตัว กรงลวดแต่ละกรงนั้นควรปล่อยแม่ปลาประมาณ 5-10 ตัว การเพาะพันธุ์ปลาตะเพียนขาว ต้องทำในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนมิถุนายนเพราะเป็นช่วงฤดูวางไข่ผสมพันธุ์ของปลาตะเพียนขาว

เมื่อพ่อ-แม่ปลาเริ่มรัดหรือผสมพันธุ์กันแล้ว ประมาณ 2 ชั่วโมง แม่ปลาก็จะออกไข่หมด เมื่อยกกรงลวดออกจากกระชังผ้าไนลอนแก้ว (พ่อ-แม่ปลาติดออกมาด้วย) จะพบว่าไข่ปลาจมอยู่ที่ก้นกระชังผ้าเป็นจำนวนมาก ควรแยกไข่ปลาไปฟักในกระชังผ้าใบอื่น เพื่อไม่ให้ไข่ทับถมกันจนแน่นเกินไป ไข่ปลาจะฟักออกเป็นตัวภายในเวลา 8-12 ชั่วโมง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอุณหภูมิของน้ำและอากาศ ถ้าอุณหภูมิสูง จะทำให้ไข่ฟักออกเป็นตัวเร็วกว่าอุณหภูมิต่ำ

ถ้าหากไม่สามารถหากรงลวดและกระชังไนลอนได้ เราก็สามารถเพาะขยายพันธุ์ปลาตะเพียนขาวในบ่อผสมพันธุ์ได้เลย (บ่อดินขนาด 10 ตารางเมตร บ่อซีเมนต์ 10 ตารางเมตร) ถ้าเป็นบ่อซีเมนต์ขนาด 10 ตารางเมตร ใช้พ่อ-แม่ปลาในอัตราส่วน ตัวเมีย 3 ตัว ต่อตัวผู้ 5 ตัว เตรียมบ่อเพาะขยายพันธุ์โดยการเปลี่ยนน้ำใหม่ประมาณครึ่งบ่อ การปล่อยพ่อแม่ปลาที่คัดเลือกแล้วลงในบ่อ ควรปล่อยในตอนเย็น หลังจากนั้นก็ปล่อยน้ำให้ไหลลงบ่อตลอดเวลา พ่อ-แม่ปลาจะเริ่มผสมพันธุ์และวางไข่ในเวลาประมาณ

04.00-05.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ในขณะที่ปลาตะเพียนกำลังผสมพันธุ์และวางไข่ นั้น ปลาจะส่งเสียงร้องอูๆ ตลอดเวลาและจะไล่เคล้าเคลียกันเป็นฝูง

ในวันรุ่งขึ้น ต้องจับพ่อ-แม่ปลาขึ้นจากบ่อ ทิ้งให้ไข่ที่ได้รับการผสมพันธุ์แล้วฟักเป็นตัวภายในบ่อ และเมื่อลูกปลามีอายุได้ประมาณ 15 วัน ต้องนำลูกปลาไปเลี้ยงในบ่ออนุบาลต่อไป (วิธีนี้เราจะได้ลูกปลาจำนวนมาก ไม่แน่นอน คืออัตราการรอดของลูกปลามีน้อย)

การอนุบาลลูกปลาตะเพียนในกระชังผ้าไนลอนแก้ว ในระยะแรก ประมาณ 3-5 วันนั้น นับว่าเป็นวิธีที่ดี เพราะสามารถดูแลได้ใกล้ชิดกว่าปล่อยไว้ในบ่อดิน เพราะถ้าผู้เลี้ยงไม่สามารถดูแลปลาได้ใกล้ชิดแล้ว จะไม่รู้ว่าลูกปลาที่กำลังอนุบาลอยู่นั้นเหลือมากน้อยเพียงใด อีกประการหนึ่ง การอนุบาลลูกปลาในกระชังผ้าดังกล่าว สามารถมองเห็นลูกปลาได้ถนัด ตั้งแต่ผิวหน้าจนถึงบริเวณก้นกระชัง ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าลูกปลตายมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะหาวิธีแก้ไขได้สะดวก ทั้งยังสามารถ देनेปริมาณอาหารที่ให้ในแต่ละครั้งได้ด้วย ว่ามีประมาณมากน้อยเพียงพหรือไม่เพียงใด

การอนุบาลลูกปลา

1. ลูกปลาที่ฟักออกมาเป็นตัวในระยะแรกจะมีถุงไข่ติดอยู่ ไม่ต้องให้อาหาร

2. ลูกปลาซึ่งมีอายุระหว่าง 3-5 วัน ควรให้อาหารพวกไข่ต้ม เอาเฉพาะไข่แดงมาละลายน้ำให้ลูกปลากินเป็นอาหาร วันละ 3 เวลา เช้า กลางวัน และเย็น

3. หลังจากนั้นแล้ว ควรนำไปเลี้ยงในบ่ออนุบาล ขนาด 200-400 ตารางเมตร หรือบ่อที่มีน้ำที่มากกว่านี้ก็ได้หากต้องการทำเป็นการค้า น้ำลึกไม่เกิน 1 เมตร บ่ออนุบาลดังกล่าวนี้ใช้เลี้ยงลูกปลาวัยอ่อนจนโตขนาดลำตัวยาว 5-7 เซนติเมตร

อาหารที่ใช้เลี้ยงลูกปลาระยะนี้ ประกอบด้วย ปลาป่น กากถั่ว รำ ในอัตราส่วน ปลาป่น 1 ส่วน กากถั่ว 1 ส่วน และรำ 2 ส่วน การให้อาหารควรใช้วิธีโรยให้ทั่วบ่อ วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น ในระยะแรกๆ ของการปล่อยลูกปลาจะไม่เห็นลูกปลาขึ้นมากิน แต่หลังจากปล่อยไปแล้วประมาณ 2 สัปดาห์ ลูกปลาจะโตขึ้นจนเห็นได้ชัด ขณะที่ลอยตัวขึ้นมากินอาหารที่โรยไว้

เมื่อลูกปลามีขนาดความยาวประมาณ 5-7 ซม. ต้องย้ายลูกปลาเหล่านี้ลงเลี้ยงในบ่อเลี้ยง (บ่อดินขนาด 400 ตารางเมตรขึ้นไปจนถึงขนาด 1 ไร่) ปล่อยในอัตรา 2-3 ตัวต่อหนึ่งตารางเมตร

การเลี้ยงปลาใหญ่

ปลาที่จะเลี้ยงจนโตได้ขนาดตามที่ต้องการ นอกจากใช้อาหารธรรมชาติซึ่งมีอยู่ในบ่อ ผู้เลี้ยงจำเป็นต้องให้อาหารสมทบเพิ่มเติม เพื่อเป็นการเร่งให้ปลามีอัตราการเจริญเติบโตเร็วขึ้น อาหารสมทบบดงกล่าวได้แก่

- แหนเบ็ดและไข่น้ำ (ไข่น้ำเป็นพืชที่เกิดขึ้นลอยอยู่บนผิวน้ำปะปนกับพวกจอกแหน มีลักษณะเป็นเม็ดกลมๆ ขนาดเท่าๆ กับสาकुเม็ดเล็กที่ยังไม่แช่น้ำ มีสีค่อนข้างเขียวอ่อน ชาวอีสานเรียกว่า “ฝั่ม”) ใช้โปรยให้กินสดๆ

- เศษผัก ผักบุง ผักกาดขาว และเศษผักต่างๆ โดยวิธีต้มให้เปื่อยผสมกับรำหรือปลายข้าวที่ต้มสุก

- กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง ใช้แขวนหรือใส่กระบะไม้ไว้ในบ่อ
- ส่วนอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ หรือสัตว์ที่มีชีวิต เช่น ตัวไหม ปลวก ไล่เดือน หนอน มด ฯลฯ ใช้โปรยให้กิน พวกเครื่องในและเลือดของสัตว์ต่างๆ เช่น หมู วัว ควาย ใช้บดผสมคลุกเคล้ากับรำและปลายข้าว

ซึ่งต้มสุกแล้ว นำไปใส่ไว้ในกระบะไม้ในบ่อ

การให้อาหาร ให้วันละครึ่ง ในตอนเช้าหรือตอนเย็น ครึ่งละประมาณ 5% ของน้ำหนักปลาที่เลี้ยง ถ้าให้มากเกินไป เศษอาหารที่เหลือ จะทำให้น้ำในบ่อเสีย

การเจริญเติบโต

ลูกปลาจะเจริญเติบโตไม่เท่ากัน จำเป็นต้องคัดปลาที่มีขนาดไล่เลี่ยเลี้ยงในบ่อเดียวกัน เพราะถ้าเลี้ยงรวมกัน จะทำให้ลูกปลาที่เล็กกว่าเติบโตได้ไม่เท่าที่ควร และเมื่อปลามีขนาดโตขึ้น ต้องแบ่งไปเลี้ยงบ่ออื่นอย่าปล่อยให้ยู่แน่นเกินไป เพราะปลาจะไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร ปลาตะเพียนขาว ซึ่งใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 6 เดือนนั้น จะมีน้ำหนักประมาณ 3 - 4 ตัว ต่อ 1 กิโลกรัม

ศัตรูและโรคพยาธิ

ศัตรูของปลาตะเพียนขาว ได้แก่ พวกปลากินเนื้อ เช่น ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาดุก พวกกบ เขียด งู ฯลฯ

การเลี้ยงปลาตะเพียนขาว ต้องคอยระวังอย่าให้ปลาในบ่อมีปริมาณแน่นจนเกินไป หรือไม่ได้มีการถ่ายเทน้ำ เพราะจะทำให้เกิดเห็บปลาและหนอนสมอ อันเป็นพยาธิของปลา ซึ่งจะเกาะอยู่ตามกระพุ้งแก้มและตามลำตัวของปลา และอาจเป็นโรคอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากเชื้อรา เชื้อแบคทีเรีย จะทำให้ปลาไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร หรืออาจถึงตายได้

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ การลักขโมยซึ่งมีวิธีการหลายอย่าง เช่น ใช้ข่าย แห เบ็ด ลอบ ทำให้นักเลี้ยงปลาประสบการขาดทุนมากรายแล้ว ผู้เลี้ยงควรติดตามแก้ไขอย่างใกล้ชิดด้วย

ปลาสลิด

ปลาสลิดเป็นปลาน้ำจืดในภาคพื้นเอเชีย พบมากแถบประเทศไทย เขมร เวียดนาม มลายู อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ สำหรับประเทศไทย มีชุกชุมและนิยมเลี้ยงกันมากในแถบบริเวณภาคกลางของประเทศและนิยมเลี้ยงในนาข้าวเป็นส่วนมาก

รูปร่างลักษณะและนิสัย

ปลาสลิดมีรูปร่างลักษณะคล้ายปลากระดีหม้อ แต่ขนาดโตกว่า มีลำตัวแบนข้าง มีครีบท้องยาวครีบริบเดียว สีของลำตัวมีวรรณะค่อนข้างเทาออกเขียว หรือมีสีคล้ำเป็นพื้นและมีริ้วดำพาดขวางตามลำตัวจากหัวถึงโคนหาง มีเกล็ดบนเส้นข้างตัวประมาณ 42-47 เกล็ด ปากเล็กยึดหดได้ ปลาสลิดซึ่งมีขนาดใหญ่เต็มที่จะมีความยาวประมาณ 20 ซม.

ปลาสลิดชอบอยู่ในน้ำนิ่ง เช่น ตามหนองและบึง มักชอบอาศัยอยู่ตามบริเวณที่มีพันธุ์ไม้ น้ำ เช่น ผัก และสาหร่าย เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัย กำบังตัว และก่อหวอดวางไข่ เนื่องจากปลาชนิดนี้โตเร็วในแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอาหารพวกพืชซึ่งได้แก่ สาหร่ายตลอดจนพืชและสัตว์เล็กๆ จึงสามารถที่จะนำมาเลี้ยงในบ่อและในนาข้าวได้เป็นอย่างดี

การแพร่ขยายพันธุ์

ลักษณะเพศ ปลาสลิดตัวผู้และตัวเมียแตกต่างกันอย่างมองเห็นได้ชัดคือ ปลาสลิดตัวผู้มีลำตัวยาวเรียว สันหลังและสันท้องเกือบเป็นเส้นตรงขนานกัน มีครีบหลังยาวจดหรือเลยโคนหาง มีสีตัวเข้มและสวยกว่าตัวเมีย ส่วนตัวเมียมีสันท้องยาวมนไม่ขนานกับสันหลัง และครีบหลังมักมนไม่ยาวจนถึงโคนหาง สีตัวจางกว่าตัวผู้ ในฤดูวางไข่ท้องจะอูมเป่งออกมาทั้งสองข้าง

ฤดูวางไข่ ปลาสลิดสามารถผสมพันธุ์และวางไข่ได้เมื่อมีอายุถึง 7 เดือน ขนาดโดยเฉลี่ยเมื่อเติบโตเต็มที่แล้วจะมีลำตัวยาวประมาณ 6-7 นิ้ว หนัก 130-140 กรัม ฤดูวางไข่นั้นแตกต่างกันออกไปแล้วแต่แหล่งที่ใช้เลี้ยงปลา อย่างไรก็ตาม ปลาสลิดจะเริ่มวางไข่ตั้งแต่เดือนเมษายนจนถึงเดือนสิงหาคม หรือในฤดูฝน แม่ปลาสลิดตัวหนึ่งๆ จะสามารถวางไข่ได้หลายครั้ง แต่แต่ละครั้งจะได้ปริมาณ 4,000-10,000 ฟอง ลักษณะของไข่ปลาสลิดเป็นสีเหลือง

บ่อเลี้ยงปลาสลิด

บ่อที่จะใช้เลี้ยงปลาสลิด ต้องมีขนาดบ่อกว้างอย่างน้อย 1 เมตร สำหรับให้ปลาวางไข่ ผิดกับบ่อเลี้ยงปลาชนิดอื่นๆ ซึ่งไม่ต้องมีขนาดบ่อเลี้ยงปลาสลิดนี้ ขนาดเล็กที่สุดกว้างประมาณ 10 เมตร ยาว 20 เมตร และลึก 1.50 เมตร ถ้าอยู่ติดกับแม่น้ำลำคลอง มีทางระบายถ่ายน้ำได้สะดวกด้วยแล้ว นับว่าเป็นทำเลที่ดี

การเตรียมบ่อ

1. ใส่ปูนขาว บ่อดินซึ่งขุดใหม่โดยทั่วไปคุณภาพของดินมักจะ

เป็นกรด ควรใส่ปูนขาว (คุณสมบัติเป็นด่าง) ลงไปเพื่อแก้ความเป็นกรดของดินให้เจือจางลง โดยการโรยปูนขาวให้ทั่วบ่อ อัตราของปูนขาวควรใช้ประมาณ 1 กิโลกรัม ต่อเนื้อที่ 10 ตารางเมตร เมื่อความเป็นกรดของดินลดลงไปแล้ว น้ำที่เข้ามาในบ่อใหม่ก็จะรักษาความเป็นกลางหรือเป็นด่างเล็กน้อยไว้ได้ จัดว่าเป็นน้ำที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับใช้เลี้ยงปลา

2. กำจัดสิ่งรก ถ้าเป็นบ่อเก่า ต้องกำจัดวัชพืชต่างๆ ให้หมด หากบ่อต้นเขิน ต้องสูบน้ำออก แล้วลอกเลนและตบแต่งคันบ่อให้มั่นคงแข็งแรง ตากบ่อนั้นให้แห้งประมาณ 1 สัปดาห์ เพื่อให้แสงแดดช่วยฆ่าและกำจัดเชื้อโรค

สำหรับบ่อเก่าที่ไม่จำเป็นต้องลอกเลน หลังจากกำจัดพวกวัชพืชต่างๆ ออกแล้วใช้ไล่ดินสด 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 100 ลูกบาศก์เมตร ทบไล่ดินให้ละเอียดแช่น้ำไว้สัก 1 หรือ 2 ปีบ ขย้าไล่ดินเพื่อให้น้ำสีขาวออกมาหลายๆ ครั้งจนหมดแล้วนำไปสาดให้ทั่วบ่อ เพื่อกำจัดปลาและสัตว์ชนิดอื่นๆ ที่เป็นศัตรูของปลา ศัตรูปลาที่ตายลอยขึ้นมาขึ้นนั้นต้องเก็บออกทิ้งให้หมด อย่ายาปล่อยให้เน่าอยู่ในบ่อ บ่อที่ไล่ไล่ดินแล้วควรทิ้งไว้ประมาณ 7-8 วัน เพื่อให้ไล่ดินสลายตัวหมดเสียก่อน จึงค่อยนำพันธุ์ปลาสดปล่อยลงเลี้ยงต่อไป

3. เตรียมเพาะตะไคร่น้ำ ตะไคร่น้ำเป็นอาหารธรรมชาติที่จำเป็นสำหรับลูกปลาสดขนาดเล็กและใหญ่ ดังนั้นในบ่อปลาควรให้มีอาหารธรรมชาติเกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยการใส่ปุ๋ยคอกโรยให้ทั่วบ่อในช่วงที่กำลังตากบ่ออยู่ ในอัตราส่วนปุ๋ยคอก 100 กิโลกรัมต่อเนื้อที่ 1 ไร่ แล้วไขน้ำเข้าบ่อสูงประมาณ 10-20 เซนติเมตรจากคันบ่อ ทิ้งไว้ประมาณ 7-10 วัน ตะไคร่น้ำหรือที่เรียกว่าซีแดดกก็จะเกิดขึ้นในบ่อ จากนั้นจึงปล่อยน้ำเข้าบ่อตามระดับที่ต้องการ

ถ้าเป็นบ่อใหม่ ภายหลังจากที่ใส่ปุ๋ยและปล่อยน้ำเข้ามาแล้ว ควรนำเชื้อ

ตะไคร่น้ำ ซึ่งหาได้จากน้ำที่มีสีเขียวจัดโดยทั่วไป มาใส่ลงในบ่อเพื่อเร่งให้เกิดตะไคร่น้ำเร็วขึ้น

4. ใส่พันธุ์ไม้น้ำในบ่อปลา ในบ่อปลาสลิดควรปลูกพันธุ์ไม้น้ำจำพวกผักบุง แพงพวยและผักกระเฉด ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับนิสัยและความเป็นอยู่ของปลาสลิด การปลูกพันธุ์ไม้น้ำดังกล่าว ควรจะปลูกตามบริเวณชานบ่อที่มีน้ำตื้นๆ พันธุ์ไม้น้ำเหล่านี้นอกจากจะเป็นอาหารของปลาสลิดและให้ร่มเงาแล้ว ยังเป็นที่สำหรับปลาใช้วางไข่ในฤดูฝนอีกด้วย

5. ใส่ปุ๋ย การใส่ปุ๋ยในบ่อก็เพื่อให้บ่อปลา มีอาหารธรรมชาติพวกพืชน้ำ และไรน้ำเล็กๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ ปุ๋ยที่ใช้ได้แก่ ปุ๋ยคอก (มูลโค มูลกระบือ ที่ตากแห้ง) โรยตามริมบ่อในอัตราเนื้อที่ 160 ตารางเมตรต่อปุ๋ย 10 กิโลกรัม หรืออาจใช้ปุ๋ยหมักกองไว้ที่ริมบ่อด้านใดด้านหนึ่ง ปุ๋ยหมักนี้ใช้หว่านสาดที่ตายทิ้งกองอัดให้แน่น แล้วใส่ปุ๋ยคอกผสมลงไปด้วย เพื่อให้หญ้าสาดสลายตัวเร็วเข้า ปุ๋ยเหล่านี้จะเป็นอาหารของพวกพืชน้ำและไรน้ำ ทำให้เจริญเติบโตเพื่อเป็นอาหารของปลาสลิดต่อไป

6. ปล่อยปลาสลิดลงเลี้ยง เวลาที่เหมาะสมในการปล่อยปลาลงบ่อควรเป็นเวลาเช้าตรู่หรือเวลาเย็น เพราะในเวลาดังกล่าวนั้นน้ำในบ่อมีอุณหภูมิไม่ร้อนจัด ทำให้ปลาที่ปล่อยลงไปใหม่ ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ง่าย อัตราส่วนของปลาที่ปล่อยลงเลี้ยงในเนื้อที่ผิวน้ำ 1 ตารางเมตร ควรให้ปลาประมาณ 5-10 ตัว เป็นอย่างมาก

การเพาะพันธุ์ปลาสลิด

1. การคัดเลือกพันธุ์ปลาสลิด ปลาสลิดที่จะใช้เป็นพ่อ-แม่พันธุ์ ควรเลือกตัวที่มีขนาดใหญ่ แข็งแรง สมบูรณ์ ไม่มีแผล ครีบและหางไม่แตก ขนาดของปลาที่จะสามารถสืบพันธุ์ได้ ลำตัวจะต้องยาวกว่า 10

เซนติเมตรขึ้นไป แต่ไม่ควรมีขนาดยาวเกินกว่า 20 เซนติเมตร เพราะความปราดเปรียวของปลาที่มีขนาดโตจะน้อยลง อัตราส่วนปลาตัวผู้และตัวเมียที่จะปล่อยลงในบ่อนั้น ควรใช้ตัวเมีย 1 ตัว ต่อตัวผู้ 1 ตัว

2. การจัดให้ปลาผลิตวางไข่ ปลาผลิตจะเริ่มวางไข่ตั้งแต่เดือนเมษายนจนถึงเดือนสิงหาคม หรือในฤดูฝน แม่ปลาตัวหนึ่งจะวางไข่ได้หลายครั้ง ประมาณคราวละ 4.000-10.000 ฟอง ดังนั้นการจัดปกเพาะเลี้ยงปลาผลิตจึงควรให้เสร็จภายในเดือนมีนาคม

จากการเพาะเลี้ยงพบว่า ถ้าได้จัดบ่อด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ จะทำให้ลูกปลาผลิตมีโอกาสรอดชีวิตเพิ่มขึ้นอีกมาก

(1) ระบายน้ำเข้าบ่อผ่านตะแกรงที่มีช่องตาขนาด 1 มิลลิเมตร จนท่วมขานบ่อโดยรอบให้มีระดับสูง 20-30 เซนติเมตร ปลาจะเข้าก่อกวดวางไข่มากขึ้น ทั้งอาณาเขตบ่อก็จะกว้างขวางกว่าเดิม เป็นการเพิ่มที่วางไข่และที่เลี้ยงตัวของลูกปลามากขึ้น

(2) สาดปุ๋ยคอกที่ตากจนแห้ง บนบริเวณขานบ่อที่ไซน้ำให้ท่วมขึ้นมาใหม่นั้น ตามอัตราที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นในเรื่องการใส่ปุ๋ย จะทำให้เกิดไรน้ำและช่วยทำให้ผักหญ้าบนขานบ่อเจริญงอกงาม

(3) ปล่อยให้ผักหญ้าพันธุ์ไม้น้ำขึ้นรกในบริเวณขานบ่อหรือจะปลูกเพิ่มเติมได้ก็จะเป็นการดี เพราะพันธุ์ไม้น้ำซึ่งได้แก่ พวกผักบุ้ง แพงพวย และผักกระเฉด ปลาผลิตจะชอบใช้แท่นทำเลที่ก่อกวดวางไข่ กิ่ง ใบและก้านของพันธุ์ไม้น้ำเหล่านี้ จะเป็นสิ่งสำคัญในการยึดเหนี่ยวหอดมให้ลมพัดกระจัดกระจายไป และเมื่อไข่ปลาฟักออกเป็นตัวแล้ว ก็จะเป็นที่ให้ลูกปลาได้อาศัยเลี้ยงตัวกำบังร่มเงาและหลบหลีกศัตรูได้เป็นอย่างดีจนกว่าจะแข็งแรงหลบหลีกลงน้ำลึกได้

3. การวางไข่ ก่อนจะเริ่มวางไข่ ปลาผลิตตัวผู้จะเป็นฝ่าย

ตระเตรียมการ ชั้นแรกตัวผู้จะเลือกสถานที่ โดยการก่อกวอดไว้ในระหว่าง ต้นวัชพืชที่โปร่งๆ ไม่หนาที่บเกินไป เพราะปลาผลิตตัวเมียชอบวางไข่ในที่ร่มมากกว่ากลางแจ้ง

เมื่อเตรียมหวอดเสร็จแล้ว ปลาจะเริ่มผสมพันธุ์กัน เวลาที่ ปลาผลิตผสมพันธุ์กันนั้นมักเป็นเวลากลางวัน ยามที่มีแสงแดดอ่อนๆ โดย ปลาตัวผู้จะเริ่มไล่ต้อนปลาตัวเมียเข้าใต้บริเวณหวอด แล้วรัดท้องตัวเมียให้ ไข่ออกมาพร้อมกับฉีดน้ำเชื้อออกผสมกับไข่ของตัวเมีย จากนั้นตัวผู้ก็จะ อมไข่เข้าไปพ่นเข้าใต้หวอด ไข่จะลอยติดอยู่ในหวอด การผสมพันธุ์แต่ละครั้ง แม่ปลาจะวางไข่จนกว่าจะหมดรุ่นของไข่แก่ในแต่ละคราว ลักษณะของไข่ เป็นเม็ดกลมเล็กๆ สีเหลือง

หลังจากปลาผสมพันธุ์วางไข่แล้ว พ่อปลาจะทำหน้าที่ดูแลรักษาไข่ และตัวอ่อน และในขณะที่ฟักไข่ ปลาตัวผู้จะไล่กัดปลาตัวเมียไม่ให้เข้าใกล้

ปลาผลิต นอกจากเพาะให้ขยายพันธุ์ในบ่อดังกล่าวแล้ว ยังใช้วิธี เพาะในภาชนะได้อีกด้วย ดังจะได้กล่าวให้ทราบต่อไปนี้ คือ

จากการที่ทดลองได้ผลมาแล้ว ใช้ถังไม้สักปากกว้าง 150 เมตร ยาว 3 เมตร ลึก 60 เซนติเมตร ใช้น้ำคลองที่สะอาดใส่ให้น้ำมีความลึกเพียง 40 เซนติเมตร วางไว้กลางแจ้งทำเป็นเพิงคลุมถึงขนาด 2 ใน 4 ของถัง เพื่อกำบังแดด ใส่ผักบุงลงในถังประมาณ 3 ใน 4 ของเนื้อที่ภายในถัง ปล่อยแม่ปลาที่กำลังมีไข่แก่ลงไป 10 ตัว ตัวผู้ 10 ตัว หลังจากปล่อยลงถัง เพียง 4-6 วัน ปลาผลิตจะเริ่มก่อกวอดวางไข่ ไข่ปลาจะฟักเป็นตัวและ เติบโตเช่นเดียวกับการเพาะฟักในบ่อดิน จากนั้นจึงช้อนพ่อปลาแม่ปลาออก เลี้ยงลูกปลาในถังนี้ไปก่อน โดยให้ไข่ผงหรือโรน้าเป็นอาหารไปสัก 2 สัปดาห์ ต่อจากนั้นก็ควรให้รำผงละเอียดโปรยให้กินต่อไปจนกว่าลูกปลาจะโตมีขนาดยาว ได้ 2 เซนติเมตร จึงค่อยย้ายลูกปลานั้นนำไปปล่อยลงบ่อเลี้ยงขนาดใหญ่ซึ่ง ได้เตรียมไว้แล้ว

อนึ่ง นอกจากวิธีที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีวิธีเพาะลูกปลาสลิดอีกวิธีหนึ่งคือ ช้อนหวอดไซ้จากบ่อเพาะเลี้ยงนำมาเพาะฟักในถังไม้สัก ร่อนลูกปลาสลิดมีขนาดโต แล้วจึงปล่อยลงในบ่อ วิธีนี้จะช่วยให้ลูกปลาสลิดมีชีวิตรอดอยู่ได้จำนวนมากกว่าที่จะปล่อยให้เจริญเติบโตในบ่อเพาะเลี้ยงเอง เพราะในบ่อย่อมมีศัตรูของปลาสลิดอยู่เสมอไม่มากนักน้อย เช่น แมลงในน้ำ กบ ปลา งู ฯลฯ ซึ่งอาจจะคอยทำลายไข่และลูกปลา แต่อย่างไรก็ดี การกระทำโดยวิธีช้อนรังไซ้จากบ่อมาเพาะฟักในถังไม้สักนี้ ยังไม่ดีเท่ากับปล่อยฟ่อปลาแม่ปลาลงผสมกันในถังไม้ดังกล่าวในตอนต้น เพราะการช้อนหวอดไซ้มาเพาะฟักในถังนั้น อาจมีแมลงในน้ำและไซ้ปลาบางชนิดติดปะปนมากับหวอดด้วย ซึ่งอาจเป็นศัตรูต่อลูกปลาสลิด ทำให้ลูกปลาสลิดรอดชีวิตน้อยลงกว่าวิธีแรก

การเจริญเติบโต

ไข่ปลาสลิดจะเริ่มฟักเป็นตัวภายในระยะ 24 ชั่วโมง โดยทยอยออกเป็นตัวเรื่อยๆ ไข่จะออกเป็นตัวหมดภายใน 48 ชั่วโมง แต่ไข่บางฟองที่ไม่ได้รับการผสม จะมีลักษณะขุ่นเป็นราสีขาวไม่ออกเป็นตัว

ลูกปลาที่ออกจากไซ้ใหม่ๆ มีถุงอาหารติดอยู่ที่ท้อง ยังไม่กินอาหาร จนกว่าพ้น 7 วันไปแล้ว เมื่อถุงอาหารยุบหมดจึงจะเริ่มกินอาหารต่างๆ และเมื่ออายุได้ 7 เดือน จะมีความยาวตั้งแต่ 10 เซนติเมตรขึ้นไปซึ่งนับเป็นขนาดที่พร้อมจะสืบพันธุ์ได้ต่อไปอีก

การให้อาหาร

อาหารที่ปลาสลิดชอบกินก็คือ ตะไคร่น้ำ รำละเอียด หรือปลายข้าว

โดยต้มปนกับผักบุงที่หั่นแล้ว รวมทั้งแหนสด และปลวก

ตะไคร่น้ำและไร่น้ำเป็นอาหารของลูกปลาในวัยอ่อนอายุตั้งแต่ 7 วัน ถึง 1 เดือน เมื่อปลามีอายุได้ 21 วันแล้ว ควรลองให้รำข้าวอย่างละเอียด ต้มปนกับผักบุงที่หั่นละเอียดหรือแหนสด และปลวกบ้าง เพราะลูกปลาบางตัวเจริญเติบโตเร็วจนสามารถกินอาหารดังกล่าวได้

สำหรับผักบุงที่ใช้ต้มปนกับรำนั้น ควรใช้ผัก 1 ส่วน รำ 2 ส่วน โดยต้มผักให้เปื่อยเสียก่อน แล้วจึงเอารำลงไปเคล้า บั่นเป็นก้อน การให้อาหารควรให้เพียงวันละ 2 ครั้ง ในเวลาเช้า โดยจัดวางบนแบนได้ระดับน้ำ 1 คืบ ควรกะปริมาณอาหารให้ปลากินหมดพอดีในวันหนึ่งๆ ถ้าอาหารเหลือข้ามวันจะเกิดการบูดเน่า ทำให้เน่าเสีย แต่การที่จะกำหนดปริมาณอาหารให้แน่นอนลงไปเป็นการยากที่จะคำนวณได้ เพราะปลาย่อมเจริญเติบโตขึ้นทุกวัน อาหารที่ให้แต่ละคราวจึงต้องคอยเพิ่มปริมาณให้มากขึ้นอยู่เสมอ เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของปลา

การให้อาหารแต่ละครั้ง ควรพยายามให้เป็นเวลา และควรให้อาหารในระหว่างที่อากาศยังไม่ร้อนคือ ในช่วงเช้าและเย็น ก่อนวางอาหารบนแบนไม้ ควรตีดน้ำให้สัญญาณเสียก่อน ปลาจะได้เชื่องและมีความเคยชิน

โรค

ตามธรรมชาติปลาสดไม่ค่อยจะเป็นโรคร้ายแรง ทั้งยังไม่เคยปรากฏว่ามีโรคระบาดขึ้นในบ่อปลาสดเลย นอกจากน้ำในบ่อเกิดเสีย ซึ่งจะทำให้ปลาขึ้นลอยหัว เพราะออกซิเจนที่ละลายในน้ำไม่เพียงพอ ปลาจึงต้องขึ้นมาหายใจบนผิวน้ำ ผู้เลี้ยงต้องรีบถ่ายน้ำเก่าออก แล้วระบายน้ำเข้าใหม่ หรือรีบย้ายปลาไปพักไว้บ่ออื่น อีกอย่างหนึ่งก็คือ ในฤดูร้อนมักปรากฏเสมอว่า จะเกิดตัวเห็บน้ำเกาะติดตามตัวปลา ตัวเห็บน้ำนี้จะเกาะ

ดูดเลือดของปลา ทำให้การเจริญเติบโตของปลาชะงัก หากเกิดมีเห็บน้ำขึ้น มาต้องรีบกำจัด โดยวิธีระบายน้ำสะอาดเข้าไปในบ่อให้มากๆ จะทำให้ตัวเห็บนี้หายไปได้

อีกประการหนึ่ง ปลาที่จะนำมาเป็นพ่อ-แม่พันธุ์ ถ้าพบว่า มีบาดแผล ไม่สมควรปล่อยลงไปเลี้ยงรวมกันในบ่อ เพราะปลาที่เป็นแผลอาจกลายเป็นโรคและปล่อยเชื้อโรคระบาดไปติดปลาตัวอื่น

ศัตรูและการป้องกัน

ศัตรูของปลาสลิดได้แก่

1. พวกนกกินปลา เช่น นกกระเต็น นกยาง นกกาน้ำ และเหยี่ยว
2. พวกปลากินเนื้อ เช่น ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาไหล จะกินทั้งปลาสลิดขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ส่วนปลากريم ปลากัดปลาหัวตะกั่วจะกินไข่ของปลาสลิดและลูกปลาในวัยอ่อน
3. สัตว์เลื้อยคลาน เช่น เหี้ย งู เต่า ตะพาบน้ำ
4. พวก กบ เขียด และนาก

ปลาสลิดสามารถหลบหลีกศัตรูได้ดี แต่เมื่อนำมาเลี้ยงในบ่อ ปลาสลิดไม่สามารถที่จะหลบหลีกศัตรูได้ดีเท่ากับอยู่ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ฉะนั้นจึงจำเป็นที่ผู้เลี้ยงจะต้องช่วยกันป้องกันและกำจัดศัตรูของปลาสลิดเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

ในการป้องกันและกำจัดพวกสัตว์ที่เป็นอันตรายต่อปลา เช่น พวกเหี้ย งู เต่า ตะพาบน้ำ รวมทั้งกบ เขียด และนาก ถ้าทำรั้วล้อมรอบบ่อได้ก็นับว่าเป็นวิธีการป้องกันซึ่งได้ผลดีเพียงพอแล้ว

สัตว์จำพวกนก ควรทำเพิงคลุมเป็นอาหารไว้ เพื่อป้องกันมิให้นกโฉบลงมากินปลาในขณะที่ปลาขึ้นมากินอาหารอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่ม

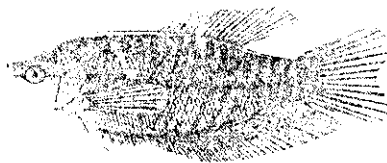
ต้องระวังพันธุ์ไม้น้ำที่จะนำมาปลูกในบ่อ เพราะอาจจะมีไซปลาที่เป็นศัตรูของปลาสลิดติดมาด้วย อีกอย่างหนึ่งคือทอระบายน้ำ ต้องใช้ลวดตาข่ายที่มีช่องตาขนาดเล็กกรุเอาไว้ เป็นการป้องกันไม่ให้พวกศัตรูของปลาสลิดเข้าไปในบ่อเลี้ยงได้ และต้องหมั่นตรวจตะแกรงอยู่เสมอถ้าชำรุดต้องเปลี่ยนใหม่ทันที

การจับ

เมื่อมีความจำเป็นจะต้องจับปลาสลิดในวัยอ่อน เพื่อแยกไปเพาะเลี้ยง ควรใช้กระชอนตัก แล้วใช้ขันหรือถังตักลูกปลา ให้ติดทั้งน้ำและตัวปลาขึ้นมาพร้อมกัน เพื่อมิให้ปลาชอกช้ำ ถ้าเป็นปลาที่โตแล้วควรใช้สวิงตาถี่ช้อน แล้วจึงใช้ขันตักขึ้นจากสวิงอีกชั้นหนึ่ง

การจับปลาเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน จะต้องจับปลาที่มีขนาดยาวตั้งแต่ 10 ซม. ขึ้นไป ควรใช้ลอบยีนวางไว้ตามมุมบ่อ เพราะถ้าให้แหทอดหรือจ้องใช้สวิงตักตรงแป้นอาหาร ปลาจะเซ็ดไม่กล้ามากินอาหารตามบริเวณนั้นอีกหลายวัน

ส่วนการจับปลาให้หมดทั้งบ่อเพื่อจำหน่าย ควรจับในเดือนมีนาคม เพราะเป็นฤดูที่ปลาไม่ได้วางไข่ โดยใช้เฟือกล้อม แล้วใช้สวิงตักเอาจากเฟือกที่ล้อมไว้

ปลาดุก

นับตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ปลาน้ำจืดที่ชาวไทยยกย่องกันว่าเนื้ออร่อยรสชาติอร่อยนุ่มหวาน สามารถนำมาปรุงแต่งเป็นอาหารชนิดต่างๆ ได้ มากที่สุดคือ “ปลาดุก”

ปัจจุบันนี้ แม้จะพบว่าปลาดุกมีขายอยู่ตามตลาดทั่วไปก็ตาม แต่ก็ซื้อขายกันในราคาสูง เนื่องจากความนิยมของประชาชน นับวันก็ยิ่งทวีความต้องการมากขึ้น ฉะนั้นแม้ปลานชนิดนี้จะมีผู้นิยมเลี้ยงกันมาเป็นเวลานาน แต่ค่านิยมก็มีได้ลดน้อยลงแม้แต่น้อย ปลาดุกชนิดที่ประชาชนนิยมบริโภค คือ “ปลาดุกด่าน” ที่นับว่าสำคัญอีกประการหนึ่ง เป็นเพราะปลาดุกเลี้ยงง่าย โตเร็ว อดทนต่อสิ่งแวดล้อม สามารถทนทานต่อการขนส่งระยะไกลๆ จึงมีผู้สนใจเลี้ยงปลาดุกมากขึ้นตามลำดับ

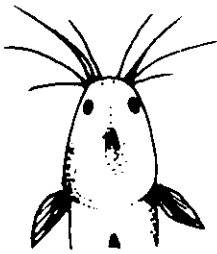
กรมประมง จึงได้ทดลองและค้นคว้าหาวิธีเพิ่มปริมาณ ด้วยวิธีการเพาะพันธุ์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ และวิธีการผสมเทียม ตลอดจนวิธีเลี้ยง เพื่อให้เป็นไปตามหลักวิชาโดยตระหนักถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนคนไทยจะพึงได้รับ ไม่ว่าจะเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร หรือเพื่อการจำหน่ายให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้พี่น้องร่วมชาติได้มีชีวิตอยู่อย่างสมบูรณ์พูนสุข อยู่ดีกินดีในที่สุด

แหล่งกำเนิดและลักษณะโดยทั่วไป

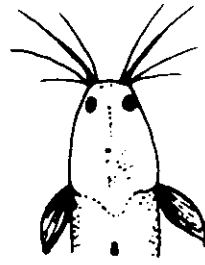
ในประเทศไทยมีพันธุ์ปลาจำพวกปลาดุกอยู่ 5 ชนิด แต่ที่รู้จักกันแพร่หลายมีอยู่ 2 ชนิด คือ “ปลาดุกด้าน” (*Clarias batrachus*) และ (*Clarias macrocephalus*) จากผลของการทดลอง พบว่า ปลาดุกด้านมีความเหมาะสมที่จะนำมาเลี้ยงมากกว่าปลาดุกอูย แหล่งกำเนิดของปลาชนิดนี้มีอยู่ทั่วไปในน่านน้ำจืด ในเขตร้อนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น อินเดีย ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม อินโดนีเซีย และหมู่เกาะบอร์เนียว ฟิลิปปินส์ สำหรับในประเทศไทยนั้น จะพบว่ามีอยู่ทั่วไปตามลำคลอง หนองวัง ทั่วทุกภาค โดยธรรมชาติปลาดุกจะอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำซึ่งมีพื้นดินเป็นโคลนตมที่มีน้ำจืดสนิท และแม้แต่ในแหล่งที่มีน้ำแต่เพียงเล็กน้อย หรือในน้ำที่ค่อนข้างกร่อย ปลาดุกก็สามารถอาศัยอยู่ได้

ปลาดุกเป็นปลาที่อยู่ในครอบครัว Clariidae ลักษณะโดยทั่วไปเป็นปลาไม่มีเกล็ด ตัวยาวเรียว ครีบหลังยาวไม่มีกระดูก ครีบท้องยาวเกือบถึงโคนหาง มีอวัยวะช่วยในการหายใจ ซึ่งช่วยให้ปลาดุกมีความอดทนสามารถอยู่พ้นน้ำได้นาน ขนาดนัยน์ตาของปลาดุกจะดูเล็กผิดส่วนถ้าเทียบกับขนาดของลำตัว มีหนวด 4 คู่ซึ่งสามารถรับรู้สัมผัสต่างๆ ได้ดี ฉะนั้นปลาดุกจึงใช้หนวดมากกว่าใช้ตาเมื่อหาอาหารตามพื้นหน้าดินโดยปกติแล้วปลาดุกมีนิสัยขี้ขลาด ชอบกินอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ แต่ถ้านำมาเลี้ยงในบ่ออาจให้อาหารจำพวกพืช และสามารถฝึกนิสัยให้ปลาดุกขึ้นมากินอาหารบริเวณผิวน้ำได้

ความแตกต่างของ “ปลาดุกด้าน” และ “ปลาดุกอูย” นั้น สามารถเห็นได้ชัดเจนบริเวณกระดูกท้ายทอย เพราะท้ายทอยของปลาดุกด้านมีลักษณะแหลมเป็นรูปสามเหลี่ยม ต่างจากท้ายทอยของปลาดุกอูย ซึ่งมีลักษณะมนโค้ง ลักษณะอื่นๆคือ สีของลำตัว แต่การสังเกตลักษณะประการหลังนี้ ต้องอาศัยความชำนาญ

ปลาตุกอุย

ปลาตุกตัน

ลักษณะเพศและฤดูวางไข่

การแยกเพศ ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการเพาะพันธุ์ ลักษณะที่เห็นได้ง่ายและเด่นชัด คือบริเวณใกล้ช่องทวารของปลาดุกตัวผู้ จะมีอวัยวะแสดงเพศซึ่งมีลักษณะเรียวยาวยื่นออกมา ถ้าเป็นตัวเมีย อวัยวะแสดงเพศจะมีลักษณะค่อนข้างกลม และเห็นได้ชัดว่าสั้นกว่า ขนาดของปลาดุกที่จะแยกเพศได้นั้นนั้น ต้องเป็นปลาที่มีขนาดยาวเกินกว่า 15 เซนติเมตร

ลักษณะที่สังเกตได้ง่ายอีกประการหนึ่งคือ ในฤดูวางไข่ บริเวณส่วนท้องของปลาดุกตัวเมียจะอูมเป่งกว่าปกติ ถ้าใช้มือบีบเบาๆ ตรงบริเวณท้องจะมีไข่ออกมา

ฤดูที่ปลาดุกจะเริ่มวางไข่ อยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ช่วงเวลาที่ปลาดุกวางไข่มักอยู่ในระหว่างเดือนซึ่งมีฝนตกชุก ฉะนั้นการเพาะพันธุ์ปลาดุก จึงควรกระทำในระยะเวลาดังกล่าวแล้ว

วิธีการเพาะปลาดุก

ก. การเตรียมสถานที่ โดยที่ปลาดุกสามารถวางไข่ได้ในท้องนา คูหรือในทำเลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ฉะนั้น การเตรียมสถานที่สำหรับเพาะปลาดุก ควรทำสถานที่ให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับสภาพธรรมชาติที่ปลาดุกวางไข่ เท่าที่ได้ทำการทดลองได้ผลมาแล้ว ใช้บ่อซึ่งมีขนาดกว้างประมาณ 5 เมตร ยาว 10 เมตร ลึก 75 เซนติเมตร ทั้งนี้เพื่อการดูแลได้สะดวก บริเวณของบ่อเพาะพันธุ์ควรตั้งอยู่ในทำเลที่เงียบสงัดห่างไกลจากการรบกวน นอกจากการใช้บ่อดังกล่าวแล้ว อาจใช้คูซึ่งมีสภาพคล้ายคลึงกันเป็นที่เพาะกันนับว่าได้ผลดีเช่นเดียวกัน

ข. เตรียมที่วางไข่ ธรรมชาติของปลาดุก เป็นปลาที่ชอบวางไข่ตามโพรงริมตลิ่ง ก่อนที่จะวางไข่นั้นพ่อปลาจะกัดดินทำโพรงเพื่อวางไข่ ฉะนั้นบ่อที่ใช้ในการเพาะปลาดุกจึงควรขุดโพรงที่ริมบ่อ หรือคูให้มีระดับต่ำกว่าระดับน้ำประมาณ 20 เซนติเมตร ให้ปากโพรงกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ลึกประมาณ 35 เซนติเมตร ที่กันโพรงควรทำให้เป็นแอ่งกว้างกว่าที่ปากโพรงเล็กน้อย

อนึ่ง การเตรียมโพรงเพื่อให้ปลาวางไข่ ควรให้โพรงมีระยะห่างกันพอสมควร จำนวนโพรงนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนพ่อแม่พันธุ์ปลาที่ปล่อยลง

ค. คัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ ควรจะเลือกพ่อแม่พันธุ์ที่มีความสมบูรณ์ เป็นปลาที่เติบโตเร็ว ไม่มีโรคพยาธิ มีไข่และน้ำเชื้อแก่เต็มทีนอกจากนี้ควรจะเป็นปลาที่มีขนาดไล่เลี่ยกัน โดยปกติควรใช้พ่อแม่พันธุ์ที่มีขนาดตั้งแต่ 20 เซนติเมตร ขึ้นไป

ง. อัตราส่วนการปล่อยพ่อแม่ปลา ถ้าผู้เลี้ยงปลามีบ่อหรือคูจำนวนจำกัด ภายหลังจากที่ใช้บ่อหรือคูในการเพาะปลาแล้ว จะใช้บ่อนี้เลี้ยงลูกปลาไปจนโตก็ได้ อัตราส่วนที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่จะเพาะปลาดุกโดยวิธีนี้ ควร

ใช้พ่อแม่พันธุ์ขนาดใหญ่ประมาณ 10 คู่ ต่อเนื้อที่บ่อ 200 ตารางเมตร

ถ้ามีบ่อหลายบ่อ หลังจากที่จะเพาะปลาดุกในบ่อด้วยวิธีดังกล่าวแล้วก็อาจจะซื้อปลาดุกขนาด 2-3 เซนติเมตร ซึ่งเป็นขนาดที่ลูกปลาดุกยังไม่แตกฝูง นำไปเลี้ยงในบ่อที่เตรียมไว้สำหรับเลี้ยงลูกปลาดุกต่างหากก็ได้ แล้วใช้บ่อเดิมนั้นเป็นบ่อสำหรับเพาะปลารุ่นอื่นอีกต่อไป ทั้งนี้จะเพาะได้อีกประมาณ 2 รุ่น โดยปล่อยพ่อแม่ปลาชุดใหม่ไปครั้งละประมาณ 10 คู่ หากบ่อดังกล่าวสามารถถ่ายน้ำได้สะดวก ภายหลังจากที่เพาะปลาดุกรุ่นแรกได้แล้ว ควรจะระบายน้ำและจับพ่อแม่ปลารุ่นแรกออก จากนั้นจึงใส่น้ำใหม่เข้ามา

จ. การวางไข่และการผสมพันธุ์ จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับความอ่อนแก่ของไข่และน้ำเชื้อ รวมทั้งสภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น ถ้ามีฝนตกชุก อุณหภูมิของน้ำพอเหมาะพอดี ปลาดุกก็จะวางไข่และผสมพันธุ์เร็วขึ้นคือหลังจากที่ได้ปล่อยพ่อแม่พันธุ์ไว้ประมาณ 3-7 วัน ฤดูวางไข่ฤดูหนึ่ง ปลาดุกสามารถวางไข่ได้ประมาณ 2 ครั้ง ปลาดุกคู่หนึ่งสามารถให้กำเนิดลูกปลาได้ประมาณ 2,000-5,000 ตัว

ในขณะที่ปลาผสมพันธุ์ จะสังเกตเห็นได้ว่าปลาตัวผู้และตัวเมียจะว่ายเข้าออกอยู่ตรงบริเวณโพรง ปลาตัวเมียจะวางไข่ติดดินหรือติดกับรากหญ้าบริเวณกันหลุม ไข่ของปลาดุกมีลักษณะเป็นเม็ดกลม สีเหลืองอ่อนขนาดประมาณ 1 มิลลิเมตร หลังจากการวางไข่และผสมพันธุ์แล้วปลาตัวผู้จะเฝ้าดูแลรักษาไข่ในโพรงจนกระทั่งไข่ฟักออกเป็นตัว ลูกปลาจะอยู่ในโพรงนั้นจนถุงไข่แดงซึ่งอยู่ที่บริเวณท้องยุบหายไป ซึ่งจะกินเวลาประมาณ 5-7 วัน ในระหว่างนี้ลูกปลาจะผุดขึ้นผุดลงเพื่อหายใจบนผิวน้ำตรงบริเวณโพรงฟักไข่

การรวบรวมพันธุ์ปลาดุกจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งที่จะรวบรวมลูกปลาดุก มักจะเป็นบริเวณคูหรือคลองที่มี

กระแสน้ำเล็กน้อย หรือในน้ำนิ่งตามท้องทุ่ง และในแหล่งน้ำจืดซึ่งมีระดับน้ำตั้งแต่ 50 เซนติเมตรขึ้นไป ลักษณะของแหล่งที่ปลาตุ๊กจะวางไข่ตามธรรมชาติ มักจะเป็นบริเวณท้องทุ่งที่มีหญ้าปกคลุมเล็กน้อย หรือที่บริเวณชายน้ำ ริมคู คลอง ปลาตุ๊กจะทำหลุมหรือโพรง ปากโพรงจะอยู่ต่ำกว่าระดับผิวน้ำ 20-25 เซนติเมตร ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15-30 เซนติเมตร

วิธีรวบรวมลูกปลาตุ๊กสามารถกระทำได้ง่าย ปกติแล้วผู้รวบรวมลูกปลามักลงไปในน้ำ ใช้มือคลำตามชายน้ำตามท่าเลที่เหมาะสมครั้งแรก เมื่อพบหลุมหรือโพรง ควรใช้มือค่อยๆ คลำลงไปที่ก้นหลุมหรือโพรงนั้น ถ้าลักษณะก้นหลุมหรือโพรงลื่นเป็นมัน แสดงว่าปลาตุ๊กกำลังกัดแองเพื่อที่จะวางไข่ สังเกตให้ดีจะเห็นพ่อแม่ปลาตุ๊กว่ายเข้าออกอยู่ในบริเวณนั้น ปลาตุ๊กเมื่อวางไข่แล้ว ไข่จะติดอยู่ที่ผิวดิน หรือติดกับรากหญ้าที่บริเวณก้นหลุม ปลาตุ๊กวางไข่ใหม่ๆ เมื่อเอามือคลำจะรู้สึกว่ามีเม็ดเล็กๆ ติดอยู่ที่ก้นหลุม หากหยิบขึ้นมาพร้อมกับดินในบริเวณนั้น จะเห็นเม็ดสีเหลืองอ่อนขนาดประมาณเม็ดสาकुเล็กๆ ปนอยู่ แต่ถ้าไข่ฟักออกเป็นตัวแล้ว เมื่อเอามือคลำลงไปจะรู้สึกว่ามีสิ่งที่เคลื่อนไหวมากระทบมือ แสดงว่ามีลูกปลาตุ๊กอยู่ในที่นั้น เพื่อให้แน่ใจว่าลูกปลาที่อยู่ในหลุมโพรงนั้นแข็งแรงพอที่จะดักออกไปเลี้ยงในบ่อได้หรือไม่ ผู้รวบรวมลูกปลามักจะใช้กระชอนช้อนลูกปลาขึ้นมาดู ถ้าสังเกตเห็นว่าลูกปลายังมีถุงไข่แดงติดอยู่ที่ส่วนท้อง ก็ควรทิ้งไว้ในหลุมหรือโพรงนั้นอีกประมาณหนึ่งสัปดาห์แล้วจึงค่อยกลับมาช้อนเอาลูกปลาไปเลี้ยงในบ่ออนุบาลภายหลัง

การอนุบาลลูกปลา

การอนุบาลลูกปลา ทำได้หลายวิธีตามความจำเป็นของผู้เลี้ยงแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

ก. การอนุบาลในบ่อดิน ลูกปลาดุกจะเจริญเติบโตได้ดีกว่าการอนุบาลลูกปลาในบ่อชนิดอื่น ทั้งนี้เนื่องจากในบ่อดินมีอาหารธรรมชาติสมบูรณ์ ช่วยให้ลูกปลาเจริญเติบโตได้เร็ว บ่อดินที่ใช้อนุบาลลูกปลาแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. บ่อดินขนาดเล็ก เหมาะสำหรับผู้ประสงค์จะเลี้ยงลูกปลาไว้ชั่วคราวหนึ่งเพื่อจำหน่าย บ่อขนาดนั้นนอกจากจะเป็นบ่อพักลูกปลาแล้วยังสะดวกในการคัดขนาดและดูแลรักษา การคัดขนาดมีความจำเป็นสำหรับการเลี้ยงปลาดุกเป็นอย่างมาก เพราะปลาดุกเป็นปลากินกันเอง ปลาที่มีขนาดโตกว่าจะกินปลาที่มีขนาดเล็กกว่า บ่อดินขนาดเล็กที่ใช้อนุบาลลูกปลาดุกทั่วไป ควรมีขนาด 2-3 ตารางเมตร น้ำลึกประมาณ 60 ซม. และควรปล่อยลูกปลาขนาดเล็กลงเลี้ยงประมาณ 10.000-30.00 ตัว

2. บ่อดินขนาดใหญ่ เหมาะสำหรับผู้ที่จะเลี้ยงลูกปลาดุกให้เติบโตเป็นขนาด 3-5 ซม. เพื่อไว้จำหน่าย บ่อดังกล่าวนี้เมื่อปล่อยปลาลงเลี้ยงแล้วไม่จำเป็นต้องเอาใจใส่กับลูกปลานัก เพราะการปล่อยลูกปลาลงในบ่อขนาดใหญ่ดังกล่าว อัตราส่วนที่ปล่อยจะต้องมีปริมาณน้อยกว่าลูกปลาที่ปล่อยเลี้ยงในบ่อขนาดเล็ก โดยทั่วไปจะปล่อยลูกปลาลงเลี้ยงโดยเฉลี่ยประมาณ ตารางเมตรละ 1.000 ตัว ลูกปลาดุกที่อนุบาลในบ่อขนาดใหญ่นี้จะมีการเจริญเติบโตรวดเร็ว เพราะในบ่อมีอาหารธรรมชาติเพียงพอข้อเสียสำหรับการอนุบาลลูกปลาในบ่อขนาดใหญ่นี้คือ ถ้าเลี้ยงลูกปลาซึ่งมีขนาด 3-5 ซม. อาจมีอัตราการตายได้ประมาณ 30-40 เปอร์เซ็นต์ ฉะนั้น การคัดขนาดของลูกปลาโดยใช้ปลานขนาดเดียวกันเลี้ยงรวมกัน จะได้ผลดีว่าการเลี้ยงปลาคละขนาดรวมกันไป บ่อดินขนาดใหญ่ที่ใช้เลี้ยงลูกปลาดุก ควรมีขนาด 100-200 ตารางเมตร

ข. การอนุบาลในบ่อหรือถังซีเมนต์ วิธีนี้สะดวกในการถ่ายเปลี่ยนน้ำ ตลอดจนการดูแลรักษาและการคัดขนาดปลาที่โตออก แต่ในบ่อหรือถังซีเมนต์นี้ไม่มีอาหารธรรมชาติเพียงพอ จึงทำให้ลูกปลาเติบโตช้ากว่าที่ควร นอกจากนั้นข้อเสียอีกอย่างหนึ่ง คือ อาจทำให้เกิดโรคได้ง่าย บ่อหรือถังซีเมนต์ที่นิยมใช้มีขนาดประมาณ 1 ตารางเมตร สูงประมาณ 50 เซนติเมตร

ค. การอนุบาลด้วยกระชัง วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่ใกล้กับคูคลองหรือแหล่งน้ำ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะใช้แหล่งน้ำดังกล่าวเป็นที่ลอยกระชัง ส่วนดีของการอนุบาลลูกปลาด้วยวิธีนี้คือ น้ำถ่ายเทได้ตลอดเวลา นอกจากนั้นยังสะดวกต่อการคัดลูกปลาที่ต่างขนาดออก กระชังที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปทำด้วยตะแกรงลวดอะลูมิเนียม ขนาดตาเล็กเท่าช่องตาของมุ้งลวด มีขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ยาว 1.5 เมตร ลึก 90 เซนติเมตร กระชังขนาดนี้ใช้อนุบาลลูกปลาได้ประมาณ 20,000 ตัว เหมาะสำหรับอนุบาลลูกปลาดุกไว้เพียงชั่วคราว

การเลี้ยงปลาดุกขนาดใหญ่

ก. การเตรียมบ่อสำหรับเลี้ยงปลาดุกนั้น ควรจะได้พิจารณาเป็นพิเศษ แตกต่างจากการเตรียมบ่อเลี้ยงปลาชนิดอื่น ทั้งนี้เนื่องจากปลาดุกมีนิสัยชอบหนีออกจากบ่อเลี้ยง โดยเฉพาะขณะที่ฝนตกน้ำไหลลงไปในบ่อ ปลาจะว่ายทวนน้ำออกไป ฉะนั้นการเตรียมบ่อ ควรจะได้หาทางป้องกันไว้ด้วย โดยทุกๆ ไป ผู้เลี้ยงปลาดุกมักนิยมล้อมขอบบ่อด้วยรั้วไม้รวกหรือฝือก ซึ่งมีความสูงประมาณ 50 เซนติเมตรหรืออาจใช้ต้นหมากทาบขนานกับขอบบ่อโดยรอบ สำหรับผู้ที่มีบ่ออยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น คลองคู ควรพิจารณารุกภายในบ่อด้วยไม้ เพื่อป้องกันไม่ให้ปลาเจาะชนหนีไปได้

ข. อัตราการปล่อยปลาลงเลี้ยง ในเนื้อที่ 1 ตารางเมตร ควรปล่อยปลาที่มีขนาดยาว 5-7 เซนติเมตร ประมาณ 60 ตัว ถ้าปลา มีขนาดเล็กกว่านี้ควรปล่อยประมาณตารางเมตรละ 70 ตัว สำหรับบ่อที่มีการถ่ายเทน้ำได้สะดวก จะเพิ่มจำนวนปลาให้มากกว่านี้เล็กน้อยก็ได้ แต่ไม่ควรปล่อยให้มากเกินไปจนแน่น จะทำให้ปลาเติบโตช้า และทำอันตรายกันเอง

อาหารและการให้อาหาร

ก. อาหารลูกปลา ลูกปลาซึ่งมีถุงไข่แดงยุบหมดแล้ว ควรจะให้อาหารจำพวกไรน้ำต่อไปประมาณ 5-7 วัน ในเวลาเช้าและเย็น ต่อจากนั้นก็ให้อาหารจำพวกเนื้อสัตว์ ได้แก่

1. อาหารจำพวกแมลง เช่น ปลวก ลูกน้ำ ไรน้ำ ฯลฯ
2. เนื้อสัตว์ เช่น เศษเนื้อวัว ควาย ปลา ไส้เป็ด ไส้ไก่ เลือด และเครื่องใน ฯลฯ

3. เนื้อกุ้ง หอย และปูต่างๆ

4. เนื้อสัตว์จำพวกกบ เขียด และอื่นๆ

อาหารจำพวกเนื้อสัตว์เหล่านี้จะต้องนำมาสับจนละเอียด แต่สำหรับเนื้อปลานั้น ควรใช้ต้มทิ้งตัวให้สุกเสียก่อน แล้วจึงให้ลูกปลากินระวังอย่าให้อาหารมากจนเกินขนาดจะทำให้ปลาตายได้ เนื่องจากอาหารย่อยไม่ทัน ทั้งอาหารที่เหลือก็จะทำให้น้ำเสียได้ง่าย นอกจากอาหารจำพวกเนื้อแล้ว อาหารจำพวกพืช เช่น กากถั่ว รำต้ม กากมัน ก็นิยมให้เป็นอาหารสมทบ

การให้อาหารลูกปลา ควรให้วันละประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ ของน้ำหนักรวมของปลาที่เลี้ยงทั้งหมด แต่ควรสังเกตดูว่าอาหารที่ให้จะเหลือมากน้อยเพียงใด ถ้าเหลือมากควรลดปริมาณอาหารลงบ้าง การให้อาหารแต่ละครั้ง ควรให้ในปริมาณที่ปลาจะกินได้หมดในช่วงเวลาที่ไม่นานนัก

ข. อาหารปลาใหญ่ ปลาตุกเป็นปลาที่กินอาหารได้ทั้งเนื้อและผัก ซึ่งพอจะแบ่งได้เป็นพวกดังนี้

1. อาหารจำพวกเนื้อ ได้แก่ เนื้อปลา เนื้อสัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสมตามแต่จะหาได้ หรือเครื่องใน เช่น เครื่องในของโคและสุกร ตลอดจนเลือดสัตว์ และพวกแมลง เช่น ปลวก หนอน ตัวไหม และไส้เดือน ฯลฯ

2. อาหารจำพวกพืชผัก ได้แก่ รำข้าว ปลายข้าว กากถั่ว กากมัน แป้ง ข้าวโพด แป้งมัน และผักต่างๆ เพื่อเป็นการเพิ่มอาหารหรืออาจจะให้มูลสัตว์ เช่น มูลไก่ มูลหมู มูลแพะ ฯลฯ โดยจัดตั้งคอกเลี้ยงสัตว์นั้นๆ ให้อยู่ใกล้กับบ่อปลา มูลสัตว์เหล่านี้จะเป็นอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ปลาตุกได้เป็นอย่างดี

โดยทั่วๆ ไปแล้ว ปลาตุกชอบกินอาหารประเภทเนื้อสัตว์มากกว่าอาหารประเภทพืชและประเภทแป้ง แต่การให้อาหารประเภทเนื้อสัตว์เพียงอย่างเดียว จะทำให้ปลาเจริญเติบโตไม่ได้สัดส่วน เช่น อาจทำให้ตัวอ้วนสั้น มีไขมันมากเกินไป ดังนั้นเพื่อจะให้ปลาเจริญเติบโตได้สัดส่วนและมีน้ำหนักดี ควรจะให้อาหารประเภทเนื้อในอัตรา 30-50 เปอร์เซ็นต์ของอาหารประเภทพืช และแป้ง

บริเวณที่ให้อาหารในแต่ละครั้งควรจะมีมากกว่า 1 แห่งและควรให้เป็นเวลา เพื่อฝึกให้ปลารู้เวลาและกินอาหารได้ทั่วถึงกัน ไม่เป็นการแออัด และแย่งอาหารทำร้ายกันเอง ปริมาณของอาหาร ควรให้ประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักของปลาทั้งหมดที่ปล่อยเลี้ยงในบ่อ

การจับปลา

ปลาตุกที่นิยมซื้อขายกันในท้องตลาดนั้นเป็นปลาขนาดพองามประมาณ 3-5 ตัวต่อ 1 กิโลกรัม ปลาตุกขนาดดังกล่าวนี้ มีอายุประมาณ

6 เดือน ถึง 8 เดือน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของพันธุ์ปลาตกที่ผู้เลี้ยงเริ่มปล่อยรวมทั้งปริมาณและประเภทของอาหารที่ให้ด้วย ฤดูและระยะเวลาที่ควรจับปลาตกส่งจำหน่ายยังตลาดนั้น ควรจะพิจารณาจับจำหน่ายในฤดูที่ปลาขาดแคลนซึ่งจะทำให้ขายปลาได้ราคาดี

โรคของปลาดุกและการระวังรักษา

โรคของปลาดุกที่ผู้เพาะเลี้ยงประสบปัญหา ซึ่งเป็นเหตุให้ขาดทุน และต้องล้มเลิกกิจการไปมากมายแล้ว ได้แก่

1. **โรคโคนครีบหุบวม** หรือผู้เลี้ยงเรียกกันติดปลาว่า “โรคคอกหุบวม” มักจะพบในลูกปลาที่เลี้ยงได้ 2-3 วันแรก และอาจเกิดขึ้นกับปลาดุกระยะหนึ่งระยะใดก็ได้

2. **โรคท้องบวม แผลพุพองข้างตัว เนื้องอก** ทั้งนี้เนื่องจากพิษแบคทีเรีย เมื่อแบคทีเรียเข้าสู่ตัวปลาแล้ว จะไปทำลายระบบขับถ่ายทำให้ปลาไม่สามารถระบายน้ำออกจากร่างกายได้ตามธรรมชาติ ดังนั้น เวลากล้ำมเนื้อปลา มีน้ำมากจนเกินขนาด น้ำจะดันออกทางผิวหนัง ทำให้เกิดท้องบวม เนื้อหนังแตกเป็นแผลตามตัวปลา

3. **โรคครีบและหางเปื่อย-ฉีกขาด ปากเปื่อยและหนวดกุด** เนื่องจากพวกตัวเบียน ซึ่งได้แก่ เห็บระฆัง (*Trichodina*) และปลิงใส (*Gyrodactylus*) ตัวเบียนดังกล่าว จะเกาะดูดเลือดปลาตรงบริเวณเหงือก หนวด ครีบและหาง ซึ่งทำให้เส้นโลหิตฝอยตามอวัยวะต่างๆ แตกได้

4. **โรคตัวแข็งหรือซ็อก** มักเกิดกับปลาดุกทุกวัย แต่จะพบมากในปลาดุกขนาดใหญ่ โรคนี้อาจเกิดขึ้นโดยมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากพยาธิตัวกลมในลำไส้ และการขาดอาหารประเภทวิตามินบี และธาตุแคลเซียม

5. **โรคหัวกะโหลกร้าว** ทำให้เนื้อแตกบริเวณใกล้ๆ ข้อต่อหรือ

รอยแยกบนหัวปลาตุก เนื่องมาจากผู้เลี้ยงเร่งอาหารประเภทโปรตีนมากเกินไป ปลาจึงอ้วนมีเนื้อและไขมันมากผิดปกติ ทำให้ขาดความสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตของเนื้อและกระดูก ซึ่งนับได้ว่าอาการเช่นนี้เกิดจากปลาตุกขาดอาหารธาตุประเภทแคลเซียม

สาเหตุที่ทำให้ปลาตุกเป็นโรคนั้น เนื่องมาจากปลาอ่อนแอทำให้เชื้อแบคทีเรียเข้าสู่ตัวปลาแสดงพิษออกมาได้ง่ายขึ้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้มักเกิดขึ้นเพราะ

1. น้ำเสีย หรือกันบ่อมีเศษอาหารเน่าเสียหมักหมมอยู่มาก
2. การปล่อยปลามีจำนวนมากเกินไปในบ่อเดียวกัน
3. ตัวเบียน เช่น พวกลีลาเซลล์เดียวและหนอนตัวกลม
4. ปลาขาดอาหารธาตุ และมีอาหารไม่เพียงพอในการเลี้ยง
5. น้ำเป็นกรด

ลักษณะของปลาตุกที่ป่วย

อาการของปลาตุกที่ป่วยเนื่องจากโรคโคโคนครีบหุบวม ท้องบวม แผลพุพองข้างตัว ครีบและหางฉีกขาด ฯลฯ ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะสังเกตได้จากลักษณะอาการที่ปลาว่ายน้ำ ปลาที่ป่วยจะมีการว่ายน้ำและเคลื่อนไหวววน ไม่มีทิศทาง ตัวแขวนตรงกับผิวน้ำ ชอบเสียดสีกับวัตถุหรือข้างบ่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปลาวายจะไม่ค่อยกินอาหาร

วิธีป้องกันรักษาไม่ให้เป็นโรคนั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องพยายามทำให้ปลาอยู่ในสภาพที่แข็งแรงอยู่เสมอ โดยวิธีปฏิบัติดังนี้

1. พยายามถ่ายน้ำบ่อยๆ เพื่อป้องกันน้ำเสียและเป็นการรักษาสภาพความเป็นกรดต่างของน้ำ ซึ่งตามปกติแล้วน้ำในบ่อเลี้ยงปลาตุกมักจะมีสภาพความเป็นกรดอย่างอ่อนๆ เพราะสภาพความเป็นกรดจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อเลี้ยงปลาดุกนานวันขึ้น โดยเฉพาะจะมีปริมาณฟอสฟอรัสและไนโตรเจนสูงมาก

2. อัตราการปล่อยปลาในบ่อ ไม่ควรให้แน่นเกินไป คือประมาณ 60-70 ตัว/ตารางเมตร ซึ่งนอกจากจะเป็นวิธีป้องกันรักษาโรคของปลาดุกแล้ว ยังลดค่าใช้จ่ายในแง่ของ

- ค่าพันธุ์ปลาที่ปล่อยลงเลี้ยง
- ค่าอาหารและแร่ธาตุต่างๆ เพราะการเลี้ยงปลาดุกจะให้อาหารตามจำนวนพันธุ์ปลา
- ค่ายารักษาโรค
- ค่าแรงงานและน้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้สูบน้ำ

3. กำจัดโรคพยาธิที่เกาะตามตัวปลา โดยใช้ฟอร์มาลินและดีพเทอร์เร็กซ์ ใส่ลงในน้ำ

4. พยายามขุ่นอาหารให้เพียงพอกับความต้องการของปลา

5. ควรบดอาหารให้ละเอียดและเหนียว จะทำให้อาหารที่เหลือลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ ไม่จมลงไปเน่าอยู่ที่ก้นบ่อ เป็นการลดความสูญเสียของอาหารให้น้อยลงอีกด้วย

นอกจากนี้วิธีการดังกล่าวข้างต้น การเตรียมบ่อในขั้นแรกก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะเมื่อเตรียมบ่อถูกวิธีแล้วจะทำให้การเลี้ยงปลาดุกได้ผลถึง 80%

วิธีการเตรียมบ่อควรปฏิบัติดังนี้

1. **บ่อใหม่** ปกติแล้วดินจะมีสภาพเป็นกรดอย่างอ่อนๆ หรืออาจจะมีสภาพเป็นกรดสูง ขึ้นอยู่กับลักษณะท้องที่ ฉะนั้นควรใช้ปูนขาวประมาณ 1 กก. ต่อพื้นที่ 10-25 ตารางเมตร โดยสาดปูนขาวให้ทั่วบ่อแล้วตากบ่อไว้

ประมาณ 7-10 วันก่อน จึงสูบน้ำเข้าบ่อตามระดับที่ต้องการ แต่ควรมีระดับน้ำลึกประมาณ 50 ซม. แล้วจึงปล่อยปลาลงเลี้ยง

2. บ่อเก่า เมื่อเลี้ยงปลาถูกผ่านไประุ่นหนึ่งแล้ว ควรตากบ่อให้แห้งประมาณ 10-15 วัน พร้อมทั้งโรยปูนขาวให้ทั่วบ่อ ในอัตราส่วนปูนขาว 1 กก. ต่อพื้นที่ 10 ตารางเมตร เพื่อให้แสงแดดทำลายเชื้อโรคต่างๆ ที่มีอยู่เดิม และเป็นการให้จุลินทรีย์เน่าสลายทำให้อินทรียสารที่ตกค้างอยู่กับบ่อหมดไปด้วย เมื่อเลี้ยงปลาถูกได้ประมาณ 3-4 รุ่น ควรลอกเลนและทำคันบ่อใหม่ เนื่องจากบ่ออาจดินแข็งและขอบคันอาจเป็นรู เป็นโพรงมาก ทำให้บ่ออาจเก็บกักน้ำไม่อยู่และไม่สะดวกในการจับปลาอีกด้วย

การใช้น้ำยาและสารปฏิชีวนะกำจัดโรค

น้ำยาและสารปฏิชีวนะที่นิยมใช้กำจัดโรคปลาดุกมีมากมายหลายชนิด ขึ้นอยู่กับความต้องการและความเชื่อของผู้เลี้ยง แต่น้ำยาและสารปฏิชีวนะที่ใช้กำจัดโรคปลาดุกที่นับว่าได้ผลดี ได้แก่

1. ฟอรัมาลิน (Formalin) และดิฟเทอร์เร็กซ์ (Dipterex) เมื่อปลาดุกเกิดโรคเนื่องจากตัวเบียน ควรใช้ฟอรัมาลิน 25 ซี.ซี. และดิฟเทอร์เร็กซ์ 0.25 กรัม ผสมลงในน้ำ 1 ลูกบาศก์เมตร ใส่ลงในบ่อทันที หรืออาจใช้ฟอรัมาลิน 50 ซี.ซี. ต่อน้ำ 1 ลูกบาศก์เมตร เพียงอย่างเดียวก็ได้ การใช้ฟอรัมาลินและดิฟเทอร์เร็กซ์นั้น ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

- ใช้ฟอรัมาลินและดิฟเทอร์เร็กซ์ในอัตราส่วนเดียวกันนั้น แช่ลูกปลาขนาดเล็ก เพื่อเป็นการกำจัดโรคพยาธิ พวกโปรโตซัว และหนอนพยาธิต่างๆ ที่ติดมากับตัวปลา โดยแช่ลูกปลาไว้ในน้ำยานี้ นานประมาณ 12 ชั่วโมง ก่อนปล่อยลูกปลาลงเลี้ยงในบ่อ

ใช้สวิงตักที่ช้อนลูกปลาที่แช่น้ำยาแล้วลงเลี้ยงในบ่อ ส่วนน้ำยา

ที่ใช้แล้วไม่ควรเทลงไปในบ่อ

- หลังจากปล่อยลูกปลาลงเลี้ยงในบ่อประมาณ 3-5 วัน ควรใช้น้ำยาดังกล่าวผสมกับน้ำสะอาดสาตลงให้ทั่วบ่ออีกครั้งหนึ่ง โดยการคำนวณปริมาณน้ำยาที่ใช้กับปริมาณน้ำในบ่อให้ได้อัตราส่วนเดียวกันกับอัตราส่วนที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

- ควรใช้น้ำยาฯ ผสมกับน้ำสะอาดสาตให้ทั่วบ่ออีกทุกๆ 15-18 วัน แต่ก่อนใช้น้ำยาต้องให้ปลาอดอาหารอย่างน้อย 12 ชั่วโมง และควรใส่น้ำยาฯ ลงในบ่อเฉพาะในเวลากลางวันเท่านั้น ในกรณีที่เกรงว่าจะสิ้นเปลืองน้ำยาฯ มาก ควรลดน้ำในบ่อให้เหลือประมาณ 30-35 ซม. แล้วจึงคำนวณปริมาณการใช้น้ำยาฯ เมื่อใส่น้ำยาแล้วประมาณ 12 ชั่วโมง จึงสูบน้ำเข้าบ่อให้ได้ระดับที่ต้องการและให้อาหารปลาต่อไป

2. เทอร์ราไมซิน (Terramycin) คลอโรไมซีติน (Chloromycetin) เตตราซัยคลิน (Tetracyclin) ใช้กับปลาดุกที่เกิดโรค อันมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากแบคทีเรีย ควรใช้สารปฏิชีวนะอย่างหนึ่งอย่างใดที่ได้กล่าวแล้ว ในอัตรา 1.8-2 กรัม ผสมกับอาหาร 1 กิโลกรัม ให้ปลากินติดต่อกันเป็นเวลา 7-10 วัน

3. พยาธิที่เกิดในระบบทางเดินอาหาร ควรใช้ยา ได-เอ็นบิวทิลทินออกไซด์ (di-N-butyl tinoxide) 1 เปอร์เซ็นต์ (ยา 1 ส่วน ต่ออาหารปลา 99 ส่วน) ผสมกับอาหารให้ปลากินติดต่อกันเป็นเวลา 3 วัน

4. ในกรณีที่ปลาเป็นโรคตัวแข็งและกะโหลกร้าว ควรใช้อาหารธาตุพวกแคลเซียม ผสมลงในอาหารปลาที่เคยให้ตามปกติ ในอัตราส่วนแคลเซียมหนัก 20-22 กรัม ต่ออาหารปลา 100 กิโลกรัม และควรให้ติดต่อกันเป็นเวลา 7-10 วัน

ปลาสวาย

ปลาสวายเป็นปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ซึ่งพบเห็นอยู่ทั่วไป ทั้งในประเทศไทย เขมร และเวียดนาม สำหรับประเทศไทยมีผู้นิยมเลี้ยงปลาสวายทั้งในบ่อและในกระชัง จังหวัดที่เลี้ยงปลาสวายในกระชังกันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ได้แก่จังหวัดอุทัยธานี และนครสวรรค์ โดยสร้างกระชังขนาดใหญ่เลี้ยงเรียงรายอยู่ตามริ่งฝั่งแม่น้ำ นับว่าเป็นปลาที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่ง เพราะเนื้ออร่อย มีปริมาณมากสามารถปรุงแต่งเป็นอาหารได้หลายแบบหลายรส

รูปร่างลักษณะและนิสัย

ปลาสวายเป็นปลาที่อยู่ในสกุลเดียวกับปลาเทโพ เพราะมีรูปร่างขนาด ลักษณะ ตลอดจนจนความเป็นอยู่เป็นไปในลักษณะเดียวกัน เป็นปลาที่ไม่มีเกล็ด ลำตัวเรียวยาว ลักษณะด้านข้างค่อนข้างค่อนไปทางอวบกลมมีหลังค่อนข้างตรง ส่วนหน้าลาดลงถึงปาก และปากกว้างหุบมีหนวดสั้นๆ 2 คู่ มีกระโดงครีบหลัง 1 อัน และครีบอกข้างละ 1 คู่ ปลายหางยาวและเว้าลึกเป็นแฉก หลังมีสีหม่นเข้ม ตามครีบจะมีสีเหลืองอ่อน ส่วนที่ปลายหางครีบหลัง และครีบอกจะมีสีค่อนข้างดำ

ปลาเทโพ มีลักษณะส่วนสัลดคล้ายคลึงกับปลาสวาย แต่ที่นับว่าแตกต่างใช้เป็นจุดสังเกตได้ง่ายๆ คือ ปลาเทโพจะมีจุดกลมดำที่เหนือโคนครีบทู หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หู” อีกข้างละหนึ่งจุด

ในประเทศไทย แหล่งที่พบปลาสวายชุกชุมมากที่สุด อยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาโดยทั่วไป คือ มักพบเห็นตามแม่น้ำ ลำคลอง ตั้งแต่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรื่อยไปถึงจังหวัดนครสวรรค์ ปลาทั้งสองชนิดนี้มักจะว่ายรวมกันไปเป็นฝูงๆ อยู่ในน้ำลึกซึ่งมีกระแสน้ำไหลถ่ายเทได้ ขอบรวมกลุ่มพักอยู่ในที่ร่มใกล้พันธุ์ไม้น้ำ เช่น ตามใต้แพผักบุ้งที่มีกิ่งาแพสนุ่น หรือใต้กอผักตบชวา ปลาสวายเป็นปลาที่ตื่นตกใจง่ายเมื่อถูกรบกวนหรือถูกทำอันตราย

ลักษณะเพศและการแพร่ขยายพันธุ์

ลักษณะเพศ ปลาสวายตัวผู้มีท้องเรียบไม่นูน พื้นท้องแข็งกว่าตัวเมีย ลักษณะช่องเพศเป็นรูปรวงรี แคบเล็ก มีสีแดงอ่อน เมื่อใช้มือบีบที่ช่องเพศเบาๆ จะมีน้ำเชื้อสีขาวไหลออกมาให้เห็นได้ชัด ส่วนตัวเมียมีลักษณะที่พอจะสังเกตได้ชัด คือบริเวณส่วนท้องอูมเป่ง กลมนูนออกมาเห็นได้ถนัด พื้นท้องมีผิวเนียนนึ่ม ลักษณะของช่องเพศ เป็นรูปรี่มีขนาดกว้างใหญ่กว่าของตัวผู้ นอกจากนั้นตรงบริเวณช่องเพศยังมีลักษณะพองเป่งปรากฏเป็นสีแดงเข้ม

ฤดูและแหล่งวางไข่ ปลาสวายจะวางไข่ตามแหล่งน้ำธรรมชาติในบริเวณที่มีน้ำท่วมในฤดูน้ำมาก ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ไข่ปลาสวายจะฟักออกเป็นตัวในระยะเวลา 27-33 ชั่วโมงหลังจากวางไข่ ที่อุณหภูมิ 28-31 องศาเซลเซียส

จากการสอบถามผู้ที่ได้เคยทำการทดลองเลี้ยงปลาสวายในกระชัง

และโดยการทดลองเลี้ยงในบ่อ ปรากฏว่าทั้งปลาสวายและปลาเทโพจะไม่วางไข่แพร่พันธุ์ในบ่อหรือในกระชังที่เลี้ยงไว้เลย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปลาสวายจะไม่วางไข่ในบ่อและในกระชัง แต่ก็มีผู้นิยมเลี้ยงปลาสวายในบ่อและในกระชังกันมาก ทั้งนี้เพราะเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย กินง่าย โตเร็ว มีน้ำหนักมาก เนื้อมีรสอร่อย และในท้องตลาดจะมีผู้รับซื้อในราคาที่ดีพอสมควร

ชาวประมงที่เลี้ยงปลาสวายในบ่อ (หรือในกระชัง) จะต้องซื้อหาลูกปลาสวายขนาดเล็กประมาณ 5-12 เซนติเมตร มาจากแหล่งขายลูกปลา ลูกปลาสวายที่นำมาจำหน่าย ส่วนมากจะได้มาจากแหล่งต่างๆ ในลุ่มน้ำภาคกลาง เช่น ในท้องที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลพบุรี อุทัยธานี อ่างทอง นครสวรรค์และพิษณุโลก

การเก็บรวบรวมลูกปลาสวายจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

การเก็บรวบรวมลูกปลาสวาย นิยมใช้เครื่องมือจับปลาแบบเครื่องกันที่เรียกว่า “ไซมาน” หรือแห และอาจใช้ลอบยีนได้ โดยใช้กล้วยสุกหรือปลาเน่า เป็นเหยื่อล่อ การจับลูกปลาสวายจากแหล่งน้ำธรรมชาตินี้จะจับลูกปลาได้มากในเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน แต่ถ้าปีใดมีฝนตกเร็วกว่าปกติ ก็จะมีลูกปลาได้เร็วขึ้น ปีไหนฝนตกชุกน้ำทำบาริรูณดีก็จะจับลูกปลาได้มาก เพราะลูกปลาสวายชอบผุดว่ายน้ำขึ้นสู่วิวน้ำอยู่เสมอๆ ฉะนั้นจะสังเกตเห็นได้ง่ายกว่าปลาชนิดอื่นๆ ในเวลาที่ได้รับอาหารก็จะผุดขึ้นบ่อยครั้ง ปลาสวายไม่กระโดดขึ้นเหนือผิวน้ำจึงเหมาะอย่างยิ่งที่จะเลี้ยงในกระชัง เพราะถึงแม้ว่าปากของกระชังจะอยู่สูงกว่าระดับน้ำเล็กน้อย และไม่มีฝาปิดปากกระชังก็ตาม ปลาก็จะไม่กระโจนออก แต่การเลือกทำเลเลี้ยงในกระชังนี้ ต้องอยู่ในแม่น้ำลำคลองที่ค่อนข้างสงบ ไม่มีเรือยนต์หรือเรือหางยาวสัญจร

ไปมามากนัก เพราะปลาสวายเป็นปลาที่ตื่นตกใจง่าย ฉะนั้นหากจะเลี้ยงในบ่อที่มีทางระบายน้ำถ่ายเทได้ดี นับว่าเหมาะกว่าเลี้ยงในกระชังตามแม่น้ำ ลำคลองซึ่งมีคลื่นรบกวนอยู่เนืองๆ

การเลี้ยงปลาสวายในบ่อ

การเลี้ยงปลาสวายควรพิจารณาและปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. บ่อ เนื่องจากปลาสวายเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่ ศัตรูที่เป็นพวกปลาด้วยกันจึงมีน้อย เพราะส่วนมากปลาอื่นๆ ที่มีอายุไล่เลี่ยกันจะมีขนาดของลำตัวเล็กกว่า ไม่อาจทำอันตรายปลาสวายได้

บ่อเลี้ยงปลาสวาย ควรเป็นบ่อขนาดใหญ่ มีระดับน้ำลึกประมาณ 2 เมตร ทำเลขของบ่อเลี้ยงควรให้อยู่ใกล้หรือติดกับแม่น้ำลำคลอง หรืออยู่ในที่ซึ่งมีทางน้ำไหลถ่ายเทได้ในบางโอกาส เมื่อน้ำเสียจะได้ถ่ายเทน้ำได้สะดวก บ่อเลี้ยงปลาสวายไม่จำเป็นต้องมีชานบ่อ เพราะปลาสวายไม่วางไข่ในที่ดิน แต่ควรจะทำขอบบ่อให้เตลาดเล็กน้อย และมีชานคอยรับคันดินขอบบ่อไว้มิให้ดินพังทลายลง ซึ่งจะเป็นเหตุทำให้บ่อดินเขิน อย่างไรก็ตาม คันดินขอบบ่อนั้นจะไม่มีเลยก็ได้

บ่อที่ติดต่อกับทางน้ำอื่นๆ ได้ควรสร้างบานประตูสอดตะแกรง เพื่อให้ น้ำไหลถ่ายเทได้สะดวก บานประตูนี้ควรกว้างไม่น้อยกว่าช่องละ 1 เมตร ส่วนบานตะแกรงที่สอดกับบานประตูควรทำด้วยไม้ไผ่สานที่แน่นหนาแข็งแรง บานตะแกรงที่ใช้ควรมีตาตะแกรงขนาดเล็ก เพื่อป้องกันมิให้ลูกปลาเล็ดลอดหนีออกไป และเป็นการป้องกันศัตรู คือปลาที่ใหญ่กว่ามิให้เข้ามาในบ่อ เมื่อปลาที่เลี้ยงไว้มีขนาดโตขึ้นแล้ว ควรเปลี่ยนบานตะแกรงใหม่ให้ขนาดของตาตะแกรงใหญ่ขึ้น ปลาอื่นๆ ที่อาจจะลอดตาตะแกรงเข้ามาในบ่อในระยะนี้ นอกจากจะเป็นอาหารของปลาสวายแล้ว ผู้เลี้ยงยังอาจจะจับขึ้นมาจำหน่าย

พร้อมปลาสวยได้อีกด้วย เพราะปลาอื่นๆ ที่เข้ามาอาศัยตั้งแต่มีขนาดตัวเล็กๆ เช่น ปลาตะเพียนหรือปลาดุก ฯลฯ จะเจริญเติบโตไปพร้อมกับปลาสวยที่เลี้ยงไว้

2. น้ำ น้ำที่จะใช้เลี้ยงปลาสวย จะต้องเป็นน้ำที่จัดสนิท ถ้าเป็นน้ำกร่อยหรือมีรสเฟื่อน ปลาจะไม่เติบโตเท่าที่ควร

3. พันธุ์ปลา การเลือกพันธุ์ปลาที่จะนำมาเพาะเลี้ยง ควรคัดปลาที่ไม่มีแผล ตาไม่บอด ไม่เป็นปลาที่แคระพิการ ปลาที่มีแผลนั้น หากปล่อยลงเลี้ยงอาจจะทำให้เกิดเชื้อโรคระบาดติดต่อตัวอื่นๆ ได้ ส่วนปลาที่ตาบอด (สังเกตตรงตามีจุดฝ้าขาว) ก็จะมีมองไม่เห็นอาหารที่ผู้เลี้ยงให้ ปลาจะได้กินบ้าง ไม่ได้กินบ้าง ทำให้ไม่เจริญเติบโต และอาจเจ็บตาย

ที่นับว่าสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การคัดพันธุ์ปลาลงเลี้ยงในบ่อ ต้องคัดปลาที่มีขนาดโตไล่เลี่ยกัน ปล่อยลงเลี้ยงในบ่อเดียวกัน เพราะหากปลาที่มีขนาดตัวแตกต่างกันมาก ปลาที่มีขนาดโตกว่าจะแย่งอาหารจากปลาตัวเล็กเสมอ

อนึ่ง การเลี้ยงปลาสวยในบ่อนี้ ผู้เลี้ยงสามารถที่จะเลี้ยงปลาดุกในบ่อเดียวกันกับปลาสวยได้ เพราะไม่มีอันตรายต่อกัน นอกจากนี้ปลาดุกยังช่วยกินเศษอาหารที่เหลือจากปลาสวยได้อีกด้วย แต่การเลี้ยงปลาดุกปนกับปลาสวย จะต้องกำหนดอัตรา คือปลาดุก 1 ตัว ต่อปลาสวย 2 ตัว

4. อัตราการปล่อยปลา การเลี้ยงปลาสวยในบ่อ ควรปล่อยปลาสวยอัตรา 1 ตัว ต่อเนื้อที่ผิวน้ำ 1 ตารางเมตร

5. อาหาร ปลาสวยเป็นปลาที่ไม่เลือกอาหาร กินอาหารง่าย กินได้ทั้งเนื้อสัตว์และพืชผัก จากการสังเกตของผู้เลี้ยงหลายราย ปรากฏว่าปลาสวยชอบกินอาหารพวกเนื้อสัตว์มากกว่าพืชผัก อาหารที่วางนี้ ได้แก่ พวกปลาเล็กๆ เช่น ปลาสร้อย หรือปลาไส้ตัน ทั้งสดและที่ตายแล้ว โดยวิธีสับหรือบดให้ละเอียดเสียก่อน นอกจากนี้ปลาสวยยังชอบกินพวกรำผสมปนกับผักบุงอีกด้วย

ชนิดอาหารของปลาสวย แยกได้ดังนี้ คือ

(ก) อาหารธรรมชาติที่มีอยู่ในบ่อเลี้ยง ซึ่งได้แก่ พวกพืชและสัตว์เล็กๆ ที่อยู่ในน้ำ เช่น ตะไคร่น้ำ แหน ตัวอ่อนของแมลง ตัวแมลงเล็กๆ ลูกหอย ไข่เดือน หนอน ฯลฯ

(ข) อาหารสมทบที่ควรให้เพิ่มเติม เนื่องจากอาหารธรรมชาติซึ่งมีอยู่ในบ่อไม่เพียงพอกับจำนวนปลาที่เลี้ยง และปลาเองก็เจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ อัตราการกินอาหารแต่ละตัวก็เพิ่มขึ้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องให้อาหารสมทบเพิ่มเติม เพื่อการเร่งให้ปลามีอัตราการเจริญเติบโตเร็วขึ้นอาหารสมทบ ได้แก่

- พวกผักต่างๆ และแหน ได้แก่ ผักบุ้ง ผักกาดและเศษผักต่างๆ ใช้โปรยให้กินสดๆ ไม่ควรต้มให้สุก

- ใบแค สับให้ละเอียดแล้วโปรยให้กินสดๆ

- รำ ใช้คลุกปนกับน้ำข้าวที่เย็นแล้ว หรือจะปนกับผักและปลาปนได้ก็ยิ่งดี คลุกเคล้าให้เข้ากันดีและปั่นเป็นก้อนแล้วโยนให้กิน

ปลาข้าว ใช้ต้มแล้วปนกับผักหรือปลาปนก็ได้ แต่ผักและปลาปนนั้นไม่ต้องต้ม ปั่นเป็นก้อนโยนให้กิน

- กากถั่วเหลือง ทำให้ละเอียดผสมกับรำโปรยให้กินดิบๆ

- กากมะพร้าวโปรยให้กินดิบๆ หรือจะคั่วเก็บไว้ใช้มืออื่นที่

ขาดแคลนอาหาร

- เศษเนื้อสัตว์ตัดเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วโยนให้กินดิบๆ

- พวกหอยต่างๆ ทูบเปลือกแล้วแกะเอาแต่เนื้อให้กินสดๆ

- ปลาต่างๆ ถ้าเป็นปลาใหญ่ แกะเนื้อปลาล้างเป็นชิ้นๆ แต่ถ้า

เป็นปลาเล็ก เช่น ปลาสร้อย ปลาแปบ ปลาชิว ก็ให้ทั้งตัว (ระยะที่ปลาสวยมีขนาดตัวโตขึ้นมากแล้ว) ถ้ายังเป็นระยะที่ปลาสวยยังตัวเล็กๆ หรือช่วง

ที่เริ่มปล่อยลงเลี้ยงแรกๆ นั้น อาหารพวกเนื้อปลาเหล่านี้ต้องสับหรือบดให้ละเอียด

พวกอาหารสมทบที่ตั้งกล่าวมาแล้วนี้ ไม่ควรนำไปต้ม หรือทำให้สุก เพราะการต้มหรือทำให้สุกนั้น เป็นการทำลายคุณค่าทางอาหารให้ลดน้อยลงไปโดยใช้เหตุ

วิธีการให้อาหาร การให้อาหารปลาสวายควรให้เป็นเวลา เพื่อปลาจะได้เคยชินและแข็งแรงขึ้น ควรให้อาหารวันละ 2 ครั้ง ในเวลาเช้าและเวลาเย็น อาหารที่ให้แต่ละมื้อ ต้องสังเกตว่าเพียงพอหรือไม่ ควรสังเกตอาการสุขภาพของปลา ถ้าโยนอาหารลงไปตอนหลังๆ พบว่าปลาไม่โผล่ขึ้นมาสูบอีก ก็แสดงว่าปลาสวายเริ่มอ้วน ไม่ต้องให้อาหารอีกต่อไปการให้อาหารปลาสวาย ต้องให้ปริมาณมากขึ้นตามลำดับ เพราะปลาต่างก็เติบโตขึ้นเรื่อยๆ และต้องการปริมาณอาหารมากขึ้น ยิ่งในระยะเวลาที่ใกล้จะจำหน่ายอาหารที่ให้ควรจะปนกับอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ข้าวสุก จะช่วยทำให้ปลาสวายอ้วนและมีน้ำหนักดีกว่าให้อาหารจำพวกผักแต่อย่างเดียว

การเจริญเติบโต

ปลาสวายที่เลี้ยงในบ่อและในกระชัง ประมาณ 1 ปี จะได้ปลาที่มีน้ำหนักตัวละประมาณ 1.3 กิโลกรัม ถ้าเลี้ยงนาน 3 ปี อาจจะได้ปลาสวายขนาดความยาว 3 ฟุต น้ำหนักประมาณ 10 กิโลกรัม

การจับและการลำเลียง

การจับปลาสวายที่เลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หรือจับขึ้นเพื่อจำหน่ายสู่ท้องตลาดก็ดี การใช้เครื่องมือจับปลาจะต้องระวังให้มาก เพราะปลาสวายเป็นปลาที่ตื่นกลัวตกใจง่าย ถ้าตกใจก็จะไม่ยอมกินอาหารไป

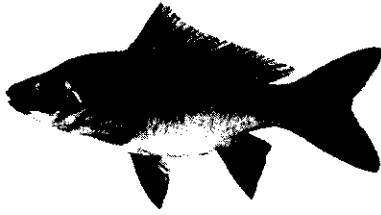
หลายวัน ฉะนั้นในการจับปลาด้วยสวิงหรือแห ปลาที่ติดเครื่องมือแล้วไม่ควรปล่อยลงไปกับปลาที่เลี้ยงไว้อีก เพราะปลาที่ถูกจับขึ้นมาแล้วจะตื่นตกใจ หากปล่อยลงเลี้ยงใหม่มันจะไม่กินอาหาร และพลอยทำให้ตัวอื่นตกใจไปด้วย และในการจับปลาจำหน่ายก็ควรจำหน่ายเป็นจำนวนมากๆ ไม่ควรจำหน่ายครั้งละเล็กน้อย เพราะปลาที่ถูกจับที่หลังมักไม่ค่อยกินอาหาร ทำให้น้ำหนักตัวลดลง

การจับปลาจำนวนมากๆ ควรใช้อวนหรือเฟือกล้อมสกัด ควรแบ่งตอนของบ่อที่เลี้ยงให้พอเหมาะ เพื่อป้องกันมิให้ปลาในบริเวณซึ่งเหลืออยู่มีอาการตื่นตกใจตามไปด้วย

ส่วนการลำเลียงขนส่งปลาสวยงามนั้น หากสามารถลำเลียงทางน้ำ จะได้ผลดีกว่าทางบกมาก เพราะการขนส่งทางบกจะทำให้การถ่ายเทน้ำจากภายนอกไม่สะดวก ปลาสวยงามเป็นปลาที่มีเมือกมาก ทำให้น้ำที่หล่อเลี้ยงเกิดเมือกมีกลิ่นคาวจัด ซึ่งเป็นสาเหตุให้ปลาทายเร็ว ดังนั้นจะต้องทำการถ่ายเทน้ำออกบ่อยๆ แต่การลำเลียงขนส่งทางน้ำโดยใช้เรือ จะทำการถ่ายเทน้ำได้สะดวกกว่า อัตราการรอดตายจึงมีมากกว่า

สำหรับผู้เลี้ยงปลาสวยงามในกระชัง ในกรณีที่ผู้เลี้ยงสามารถลำเลียงปลาสวยงามด้วยกระชังออกสู่ตลาดได้เลย โดยปล่อยกระชังล่องลอยมาตามกระแสน้ำ ปลาจะไม่มีอาการบอบช้ำ แต่ไม่ควรใช้เรือยนต์ลากจูง เพราะจะทำให้ปลาในกระชังปั่นป่วน ปลาจะว่่ายและข้างกระชัง ทำให้ปากเป็นแผลและนัยน์ตามักจะบอด ทำให้ปลาอ่อนแอมีโอกาสตายได้ง่าย ที่สำคัญที่สุดก็คือ ปลาลักษณะเช่นนี้จะขายได้ในราคาซึ่งไม่คุ้มทุน

ปลาไน

ประวัติความเป็นมา

มีหลักฐานปรากฏว่า ปลาชนิดแรกที่มนุษย์นำมาเลี้ยง และต่อมาก็ได้นิยมเลี้ยงกันอย่างแพร่หลายเกือบทุกประเทศในโลกนั้น คือ **“ปลาไน”** โดยชนชาติจีนเป็นผู้ริเริ่มนำปลาชนิดนี้มาเลี้ยงก่อนชาติอื่นๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 68 หรือก่อนคริสต์ศักราช 475 ปี

สำหรับในประเทศไทย ชาวจีนได้นำปลาชนิดนี้ เข้ามาเลี้ยงเมื่อประมาณ 70 กว่าปีล่วงมาแล้ว ระยะเวลาดังกล่าวนี้ ประชาชนส่วนใหญ่ มักรู้จักปลาชนิดนี้แต่เพียงผิวเผิน และเรียกกันว่า **“ปลาจีน”** แต่พี่น้องชาวไทยทางแคว้นสิบสองจุไทย นิยมเลี้ยงปลาชนิดนี้มาก่อนโดยเรียกชื่อปลาชนิดนี้ว่า **“ปลาไน”** ชื่อภาษาจีนเรียก **“หลี่ฮ้อ”** หรือ **“หลี่โกว”** ในแถบภาคพื้นยุโรปและอเมริกา เรียกกันว่า **“คอมมอนคาร์พ”** (Common carp)

รูปร่างลักษณะและนิสัย

ปลาไนเป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง อยู่ในจำพวกปลาตะเพียน มีร่างกายแข็งแรงและรูปลักษณะคล้ายปลาตะเพียน ปากเล็ก ไม่มีฟัน ริมฝีปากหนา และมีหนวดสี่เส้น ครีบหลังเป็นครีบเดี่ยวยาวติดกันเป็นพืด สีของลำตัวจะมีน้ำหนักเป็นสีเงินปนเทา บางทีก็เหลืองอ่อน หรือบางตัวก็เป็นสีทอง

ปลาไนชอบอาศัยอยู่ตามแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ที่มีพื้นเป็นดินโคลน กระแสน้ำไหลอ่อนเกือบจะนิ่ง ชอบอยู่ในน้ำอุ่นมากกว่าในน้ำเย็น ไม่ชอบน้ำใสจนเกินไป โดยปกติมีนิสัยขลาด แต่สามารถฝึกให้เชื่องได้โดยวิธีการให้อาหาร ขอบวางไข่ในที่ตื้น เป็นปลาที่อดทนต่อดินฟ้าอากาศปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้รวดเร็ว ดังนั้นจึงเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว

ลักษณะเพศและการแพร่ขยายพันธุ์

ลักษณะเพศ รูปร่างลักษณะภายนอกของปลาไนตัวผู้และตัวเมียจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก การสังเกตลักษณะของเพศได้ ต้องอาศัยความชำนาญ คือตัวเมียมีลำตัวป้อม ช่วงท้องตอนล่างอวบใหญ่แบน ส่วนตัวผู้มีลำตัวเรียวยาว โดยเฉพาะในฤดูวางไข่ ตัวเมียท้องจะอูมเป่งออกมาทั้งสองข้าง พื้นท้องนึ่ม หากเอามือบีบท้องปลาเบาๆ ไข่จะไหลออกมาทางช่องเพศ ส่วนปลาตัวผู้ พื้นท้องไม่อูมเป่งแต่พื้นท้องจะมีความตึงค่อนไปทางแข็ง ถ้าเอามือบีบท้องไล่มือไปทางช่องทวารเบาๆ จะมีน้ำสีขาวๆ คล้ายน้ำมันไหลออกมาจากช่องเพศ และถ้าเอามือลูบที่แก้มหรือเกล็ดตามตัวจะรู้สึกสาก ส่วนของตัวเมียจะมีลักษณะสั้นกว่า

ฤดูวางไข่ ย่อมแตกต่างกันบ้างตามแต่อากาศและฤดูกาลของแต่ละประเทศ เช่น ปลาไนที่เลี้ยงอยู่ในบ่อเมืองกวางตุ้ง ประเทศจีน จะวางไข่ใน

เดือนธันวาคม ในฮ่องกง ปลาโนจะวางไข่ในเดือนมกราคม และในแถบ
แยงซี ปลาโนจะวางไข่ตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน ในญี่ปุ่น ฤดู
วางไข่ของปลาโนเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม สำหรับใน
ประเทศไทย ปลาโนสามารถที่จะวางไข่ได้ในทุกฤดู แต่ก็มีระยะหนึ่งซึ่งปลา
โนสามารถไข่ได้มากที่สุด ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ปลาโนจะ
เติบโตพอที่จะสืบพันธุ์ได้ เมื่อมีอายุประมาณ 6 เดือน ความยาวประมาณ
25 ซม. ในฤดูหนึ่ง แม่ปลาตัวหนึ่งอาจวางไข่ได้ถึง 2 ครั้ง

บ่อเลี้ยงปลาโน

บ่อที่ใช้เลี้ยงปลาโน ควรแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. บ่อผสมพันธุ์สำหรับพ่อ-แม่ปลา เพื่อใช้ผสมพันธุ์และวางไข่
เมื่อพ่อแม่ปลาผสมพันธุ์และวางไข่แล้ว จึงย้ายไข่ปลาไปยังบ่ออนุบาลเพื่อทำ
การฟักและเลี้ยงลูกปลาต่อไป บ่อผสมพันธุ์นี้ต้องเป็นบ่อซึ่งตั้งอยู่ในท่าเล
เงียบสงัด ห่างไกลจากทางเดินหรือถนนที่มีผู้คนพลุกพล่าน เพราะในขณะที่
ปลากำลังผสมพันธุ์กันอยู่นั้น ถ้ามีเสียงหรือสิ่งเคลื่อนไหวทำให้ตกใจกลัว
พ่อ-แม่ปลาจะหยุดชะงักหรือไม่วางไข่อีกต่อไป

บ่อผสมพันธุ์ ไม่ควรลึกหรือมีขนาดใหญ่โตนัก ควรมีความลึกประมาณ
50 ตารางเมตร ความลึกของน้ำประมาณ 1 เมตร เหมาะสำหรับแม่ปลา
ขนาด 1-2 กิโลกรัม จำนวน 2-4 ตัว น้ำที่จะระบายเข้าบ่อควรเป็นน้ำสะอาด
ไม่ใสหรือขุ่นจนเกินไป เพราะจะทำให้ไข่ปลาโนเสียเนื่องจากเชื้อรา ถ้าไม่มี
บ่อผสมพันธุ์จะใช้คลองหรือคูส่งน้ำก็ได้ โดยใช้ฝือกปิดกั้นส่วนใดส่วนหนึ่ง
ของคลองหรือคูนั้นไว้

2. บ่ออนุบาล เป็นบ่อที่ใช้ฟักไข่ปลาที่แม่ปลาวางไข่ในบ่อผสมพันธุ์
ขนาดของบ่อควรมีเนื้อที่ประมาณ 400-800 ตารางเมตร ความลึกของน้ำ

ไม่เกิน 1 เมตร ก่อนย้ายไข่จากบ่อผสมพันธุ์มาพักในบ่ออนุบาล ต้องจับศัตรูของลูกปลาออกให้หมด เช่น กบ เขียด ปลาจุก ปลาช่อน ฯ บ่ออนุบาลนี้อาจใช้เป็นบ่อเลี้ยงตัวก็ได้

3. บ่อเลี้ยง ใช้เลี้ยงลูกปลาที่มีอายุตั้งแต่ 2-3 เดือนขึ้นไป โดยแยกมาจากบ่ออนุบาล บ่อเลี้ยงนี้จะใช้เลี้ยงปลาในजनเติบโตได้ขนาดที่จะขายได้ ดังนั้นบ่อเลี้ยงจึงควรเป็นบ่อขนาดใหญ่ และมีน้ำลึกประมาณ 1-2 เมตร ตลอดปี

การนำปลาโนมาเลี้ยงในบ่อ

1. การเตรียมบ่อเพื่อผสมพันธุ์

บ่อผสมพันธุ์ จะต้องทำให้ดินก้นบ่อแข็งเสียก่อน เพราะถ้าเป็นโคลนเหลว เมื่อปลาผสมพันธุ์กัน พ่อ-แม่ปลาซึ่งว่ายน้ำไปมาจะทำให้หน้าขุ่นได้ง่าย อีกทั้งตะกอนดินจะเป็นอันตรายต่อไข่ปลาโนที่เพิ่งออกใหม่ๆ ดังนั้นจึงต้องวิดน้ำในบ่อออก แล้วตากพื้นบ่อให้แห้งสัก 7-10 วัน จึงค่อยระบายน้ำเข้า การระบายน้ำเข้านี้ควรทำในระยะเวลาก่อนที่จะปล่อยปลาลงผสมพันธุ์เพียง 1 วัน

2. การคัดเลือกและการเตรียมพันธุ์

การคัดเลือกพ่อ-แม่ปลาโนที่จะใช้ผสมพันธุ์ ต้องเลือกพันธุ์ปลาที่มีรูปร่างงามถูกลักษณะ แข็งแรงไม่เป็นโรค มีเกล็ดเป็นแถวได้ระเบียบ เป็นพันธุ์ที่เจริญเติบโตเร็วที่สุดในรุ่นเดียวกัน

ก่อนที่จะทำการผสมพันธุ์ จะต้องเลี้ยงพ่อ-แม่ปลาด้วยอาหารจำพวกไขมันและโปรตีน เพื่อให้ปลาโนมีสุขภาพสมบูรณ์เต็มที่ หลังจากนั้นต้องแยกพ่อ-แม่ปลาออกยกย้ายไปขังรวมกัน ต่อเมื่อถึงเวลาผสมพันธุ์จึงค่อยนำพ่อ-แม่ปลาโนปล่อยในบ่อผสมพันธุ์ ซึ่งเตรียมไว้ก่อนแล้ว

3. กฎเกณฑ์ในการผสมพันธุ์

เนื่องจากปลาไนตัวเมียให้ไข่ตกมาก (คือแม่ปลา 1 ตัวมีไข่จำนวนตั้งแต่ 4 หมื่นถึง 2 ล้านฟอง ซึ่งก็แล้วแต่ขนาดและน้ำหนักของแม่ปลา) น้ำเชื้อของปลาไนตัวผู้เพียงตัวเดียวจึงไม่อาจที่จะใช้ผสมกับปริมาณไข่ของแม่ปลาได้เพียงพอ ดังนั้นควรใช้ตัวเมีย 1 ตัว ต่อตัวผู้ 2-3 ตัว จึงจะได้ผลดี

4. การทำที่วางไข่

ไข่ของปลาไน เป็นไข่ชนิดเกาะติดกับพันธุ์ไม้น้ำ ดังนั้นในบ่อผสมพันธุ์จึงต้องสร้างสิ่งที่จะใช้เป็นที่ให้ไข่ปลาไนยึดติดได้ เช่น พวกรากผักตบชวา รากพันธุ์ไม้น้ำอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นฝอยยาว เช่น สาหร่ายพวงชะโด หรือสาหร่ายหางม้า ซึ่งมีอยู่ตามบ่อ หนอง และบึงทั่วๆ ไป

วิธีทำที่วางไข่ ตัดรากผักตบชวา รากพันธุ์ไม้น้ำอื่นๆ หรือเก็บต้นสาหร่ายมารวมเป็นกำ แล้วมัดด้วยเชือกตรงโคน ประมาณกำละ 5-10 ราก (หรือต้น) ใช้เชือกผูกโยงทิ้งระยะให้มีช่วงห่างกันประมาณ 30 เซนติเมตร โดยใช้ไม้รวมปักขึงเพื่อให้รากหรือสาหร่ายลอยอยู่ในระดับผิวน้ำในบ่อผสมพันธุ์

การเก็บสาหร่ายหรือพันธุ์ไม้น้ำมาทำที่วางไข่นั้น จะต้องระวังรักษาให้สดอยู่เสมอ ควรระวังอย่างปล่อยให้ตากแดดหรือทิ้งไว้นานจนเฉา เพราะลักษณะเช่นนั้น ไม่เหมาะที่ไข่ปลาจะเกาะติด และทำให้ทั้งพ่อ-แม่ปลาไม่วางไข่ผสมพันธุ์อีกด้วย

หากหาสาหร่ายหรือพันธุ์ไม้น้ำไม่ได้ อาจใช้ฝอยของกาบตาลหรือฝอยของต้นจากซึ่งใช้ทำแล้บดุ้งและฟ่อนเส้นด้ายแทนได้

5. การปล่อยพ่อ-แม่ปลาให้ทำการผสมพันธุ์

ก่อนที่จะนำพ่อ-แม่ปลาในที่คัดเลือกและแยกเลี้ยงไว้แล้ว มาปล่อย

ให้วางไข่ในบ่อผสมพันธุ์ ต้องเลือกตัวเมียที่มีไข่แก่เต็มที่ ลักษณะเช่นนี้จะทราบได้โดยเอามือบีบที่ท้องปลาเบาๆ ถ้าไข่ไหลออกมาแสดงว่าไข่แก่ได้ที่แล้ว ส่วนตัวผู้ถ้าบีบท้องเบาๆ แล้วมีน้ำสีขาวคล้ายนํ้านมไหลออกมาจากช่องเพศ ซึ่งอยู่ใต้ช่องทวาร แสดงว่ามีน้ำเชื้อพอที่จะผสมพันธุ์ได้

การปล่อยพ่อ-แม่ปลาลงในบ่อผสมพันธุ์ ควรทำในตอนเย็น เพื่อให้พ่อ-แม่ปลาผสมพันธุ์กันในตอนกลางคืน หรือยามเช้ามืดซึ่งมีบรรยากาศเงียบสงบ

6. การวางไข่

บ่อผสมพันธุ์ ควรวิดน้ำตากแดดให้แห้งประมาณ 3-5 วัน เมื่อระบายน้ำเข้าใหม่ๆ จะทำให้พื้นก้นบ่อซึ่งเป็นดินแข็ง มีสภาพคล้ายๆ กับฝนเพิ่งตกและทวมใหม่ๆ เป็นการกระตุ้นให้พ่อ-แม่ปลาซึ่งถูกปล่อยลงบ่อ มีความกระปรี้กระเปร่า นับเป็นการเร่งอย่างหนึ่ง ซึ่งมีส่วนช่วยให้ปลาทำการวางไข่ในวันรุ่งขึ้น (ตามธรรมชาติปลาโน ซอบวางไข่ในที่ตื่นหลังจากฝนตก) ไข่ของตัวเมียวที่ผสมกับน้ำเชื้อของตัวผู้แล้ว จะเกาะติดอยู่ตามกิ่งก้านของสาหร่ายหรือรากของพันธุ์ไม้น้ำซึ่งได้ทำเตรียมเป็นที่วางไข่ไว้แล้ว

7. การขนย้ายที่วางไข่

เมื่อปลาหยุดวางไข่ประมาณ 2-3 ชั่วโมง จึงเริ่มทำการขนย้ายไข่ไปพักในบ่ออนุบาล ในขณะที่ขนย้ายไข่ ควรระวังอย่าให้ถูกแสงแดดมากนัก และอย่าให้ไข่ได้รับการกระทบกระเทือน ควรใช้ถังเปลงเป็นภาชนะลำเลียงที่วางไข่ โดยให้แช่ขุมอยู่ในน้ำเสมอ บ่อผสมพันธุ์และบ่ออนุบาลควรมีตำแหน่งอยู่ใกล้กัน เพื่อสะดวกในการขนย้าย ทั้งสภาพของสิ่งแวดล้อมและอุณหภูมิก็จะได้ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะหากอุณหภูมิของน้ำในบ่อแตกต่างกันมาก จะทำให้ไข่ปลาเสียได้ง่าย

เมื่อย้ายที่วางไข่มาใส่บ่ออนุบาล จะต้องแก้เชือกที่มัดเป็นกำๆ ออก

เพื่อให้วัสดุที่ไซติดอยู่นั้นแผ่กระจาย ทำให้ไซทุกฟองเจริญได้ทั่วถึงอย่างวางที่วางไซให้ทับซ้อนกันมาก เพราะจะทำให้ไซที่อยู่ข้างล่างเจริญเติบโตช้าและอาจเสียได้

8. การฟักไซ

ไซปลาโนจะฟักเป็นตัวภายใน 48 ชั่วโมง เมื่อเป็นตัวแล้ว ลูกปลาในระยะนี้จะยังไม่ต้องการอาหาร เพราะมีถุงอาหารเลี้ยงตัวให้เจริญเติบโตอยู่ได้ประมาณ 3-4 วัน เมื่อถุงอาหารยุบแล้ว ลูกปลาจะเริ่มกินอาหารธรรมชาติในบ่อได้เอง

เมื่อลูกปลามีอายุประมาณ 7 วัน ควรเอาที่วางไซออกจากบ่อลูกปลา จะได้มีเนื้อที่ในการแหวกว่ายได้มากขึ้น

9. การเลี้ยงลูกปลา

ลูกปลาอายุประมาณ 3-4 สัปดาห์ ขนาดตัวยาว 3-5 ซม. นั้นมีโอกาสตายได้ง่ายมาก ดังนั้นการให้อาหารในระยะนี้จึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

ก. ลูกปลาขนาดยาวไม่เกิน 3 เซนติเมตร จะมีอวัยวะและเครื่องย่อยอาหารภายในร่างกายไม่แข็งแรงดีนัก อาหารในระยะนี้จึงต้องเป็นอาหารธรรมชาติที่ละเอียดอ่อน ได้แก่ พวักพืช และไรน้ำเล็กๆ ซึ่งมีในน้ำ

วิธีที่จะทำให้มีอาหารธรรมชาติในบ่อลูกปลาหรือบ่ออนุบาลควรใช้มูลสัตว์ที่ตากแห้งใส่ลงในบ่ออนุบาล และควรทำเป็นสองระยะ ระยะแรกควรใส่ปุ๋ยในเวลาที่ยังตากบ่อก่อนระบายน้ำเข้า ประมาณ 250-300 กิโลกรัมต่อไร่ ระยะหลังควรใส่ปุ๋ยหลังจากที่ลูกปลาอยู่ในบ่ออนุบาลแล้ว ในอัตราครึ่งละครึ่งหนึ่งของระยะที่เคยใส่ในตอนแรก

บ่อที่มีอาหารธรรมชาติมากหรือน้อยนั้นสังเกตได้จากสีของน้ำ ถ้าน้ำ

มีสีเขียวมากแสดงว่ามีอาหารจำพวกพืชเล็กๆ อยู่มาก แต่ถ้าน้ำในบ่อมีสีค่อนข้างคล้ำ มักจะมีอาหารจำพวกไรน้ำมาก ส่วนวิธีที่จะใช้วัดอาหารธรรมชาติในบ่อว่ามีเพียงพหรือไม่ ควรใช้มือจุ่มลงไปใต้น้ำ ให้ลึกประมาณถึงข้อศอก ถ้ามองไม่เห็นฝ่ามือ แสดงว่ามีอาหารเพียงพ แต่ถ้าน้ำใสจนแลเห็นฝ่ามือก็แสดงว่ามีอาหารธรรมชาติน้อย ควรเติมปุ๋ยลงไปอีก

ข. ลูกปลาขนาดยาวเกินกว่า 3 เซนติเมตร อาหารที่ให้ควรเป็นพวกรำ ปลายข้าวบด กากถั่วลิสง หรือกากถั่วเหลือง อาหารเหล่านี้ทำให้เป็นผองโรยตามข้างบ่อในตอนเช้าและตอนเย็น

ลูกปลาที่เลี้ยงในบ่ออนุบาลเหล่านี้ เมื่อมีขนาด 5-7 เซนติเมตร หรือ 2-3 นิ้วฟุต ก็สามารถนำลงไปเลี้ยงในบ่ออื่นต่อไปได้

10. การเลี้ยงปลาใหญ่

อาหารของปลาใหญ่ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. อาหารธรรมชาติที่มีอยู่ในบ่อเลี้ยง นอกจากพืชเล็กๆ และพวกไรน้ำแล้ว ยังมีพวกตะไคร่น้ำ แหน ตัวอ่อนของแมลง แมลง ไล้เดือนเล็กๆ และพวกลูกหอย ลูกกุ้ง ฯลฯ

การที่จะทำให้มีอาหารธรรมชาติอยู่ในบ่ออย่างอุดมสมบูรณ์ จะต้องใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักลงไปใบบ่ออยู่เสมอ การที่จะเพิ่มปุ๋ยให้มีปริมาณมากน้อยเพียงใด ตลอดจนจำนวนครั้งที่ใส่ปุ๋ย ควรสังเกตจากสีของน้ำในบ่อเป็นเกณฑ์ ดังได้กล่าวไว้แล้วในการเลี้ยงลูกปลา

ข. อาหารสมทบที่ควรให้เพิ่มเติม เนื่องจากอาหารธรรมชาติซึ่งมีอยู่ในบ่ออาจจะไม่เพียงพอกับจำนวนปลาที่เลี้ยง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องให้อาหารสมทบเพิ่มเติม เพื่อเป็นการเร่งให้ปลามีอัตราการเจริญเติบโตเร็วขึ้นได้แก่

- แหนเบ็ดและไข่น้ำ (ไข่น้ำ : เป็นพืชชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ลอยอยู่บนผิวน้ำปะปนกับพวกจอก แหน มีลักษณะเป็นเม็ดกลม

ขนาดเท่ากับสาकुเม็ดเล็กที่ยังไม่แช่น้ำสีเขียวอ่อนชาวอิสานเรียกว่า "ผัก") ใช้โปรยให้กินสดๆ

- เศษผัก ผักบุง ผักกาดขาว และเศษผักต่างๆ ใช้ต้มให้เปื่อย ผสมกับรำหรือปลายข้าว
- กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง ใช้แขวนหรือใส่กระบะไม้ไว้ในบ่อ
- ปลายข้าวและรำละเอียด ใช้ผสมกับปลายข้าว ต้มให้สุกแล้ว ผสมกับรำละเอียดปนกับเศษผักเล็กน้อย
- ส่วนอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ หรือสัตว์ที่มีชีวิต เช่น ตัวไหม ปลูกไล่เดือน หนอน มด ฯลฯ ใช้โปรยให้กิน พวกเครื่องในและเลือดของพวกสัตว์ต่างๆ เช่น หมู วัว ควาย ต่างประเทศมักนิยมใช้ผสมปนกับอาหารดังกล่าวมาแล้ว โดยวิธีผสมคลุกเคล้ากับปลายข้าวต้มสุก รำ แล้วใส่กระบะไม้ไว้ในบ่อ นับเป็นการเร่งให้ปลาที่เลี้ยงอยู่เจริญเติบโตรวดเร็วขึ้นอีกทางหนึ่ง

การให้อาหารสมทบนี้ ควรให้ในปริมาณครั้งละ 5% ของน้ำหนักปลาทั้งหมดในบ่อ เช่น ปลาในบ่อมีน้ำหนัก 100 กิโลกรัม ควรให้อาหารสมทบวันละไม่เกิน 5 กิโลกรัม เป็นต้น

การให้อาหาร

การให้อาหารแก่ปลาใน ควรให้วันละครั้งเดียวในช่วงเช้า โดยจะโยนอาหารให้กิน หรือหาไม้มาทำเป็นใส่อาหารให้แก่ปลา ให้เป็นไม้ยูงได้พิน้ำประมาณ 30 เซนติเมตร อาหารที่ให้แต่ละครั้งอย่าให้มีปริมาณมากจนเกินไป เพราะเศษอาหารที่เหลืออยู่ในบ่อ จะบูดเน่าเป็นอันตรายต่อปลา จะทำให้ปลาอืดออดหายใจไม่ออก ไม่กินอาหาร จะโผล่หัวลอยขึ้นมาเหนือผิวน้ำ อาการเช่นนี้ เรียกว่า "ปลาลอยหัว" ถ้าทิ้งไว้นานปลาจะตาย

เมื่อใดเห็นปลามีอาการเช่นนี้ ให้รีบเปลี่ยนน้ำในทันทีเพื่อตัดเอาเศษอาหารที่เหลือนั้นขึ้นจากบ่อ หรือรีบย้ายปลาไปในบ่ออื่นก่อนที่จะถ่ายน้ำแล้วสูบน้ำใหม่เติมลงไป

การเจริญเติบโต

การเจริญเติบโตของปลาไน นอกจากเรื่องของอาหารแล้ว ยังมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวกับน้ำ การระบายน้ำ การเปลี่ยนน้ำ การแบ่งแยกขนาดของปลาก่อนปล่อยลงเลี้ยงอีกด้วย

ปลาไนชอบน้ำซึ่งมีคุณสมบัติเป็นน้ำอ่อน (Soft water) หรือคุณสมบัติของน้ำเป็นต่างอ่อนๆ ส่วนใหญ่มักเป็นน้ำซึ่งไหลมาจากแม่น้ำ ลำคลอง หนองและบึง ส่วนน้ำซึ่งมีต้นน้ำจากลำห้วยลำธารใกล้เขา เป็นน้ำเย็นจัดไม่เหมาะที่จะใช้เลี้ยงปลาไน เพราะจะทำให้เติบโตช้ามาก

การระบายน้ำและการเปลี่ยนน้ำบ่อเลี้ยงปลาไนนั้น ไม่จำเป็นมากนัก เพราะปลาไนชอบน้ำนิ่ง และการถ่ายเทน้ำอากาศจะทำให้อาหารธรรมชาติซึ่งเพาะขึ้นในบ่อโดยการใส่ปุ๋ยลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม น้ำในบ่อควรมีการเปลี่ยนบ้าง โดยเฉพาะเมื่อเกิดน้ำเสีย ซึ่งมักเกิดขึ้นในกรณีที่เศษอาหารเน่าบูด

อัตราการปล่อยปลาลงเลี้ยงกับเนื้อที่ของบ่อ เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากสำหรับการเลี้ยงปลา เมื่อปลาเจริญเติบโตขึ้น ต้องแบ่งไปเลี้ยงบ่ออื่น อย่าปล่อยให้อยู่แน่นเกินไป เพราะปลาจะไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร

อีกประการหนึ่ง การเจริญเติบโตของปลาแต่ละตัวย่อมไม่เท่ากัน โตบ้างเล็กบ้าง ถ้าเลี้ยงรวมกัน จะทำให้ลูกปลาที่เล็กกว่าเติบโตได้ไม่เท่าที่ควร จึงต้องคัดปลาที่มีขนาดไล่เลี่ยกัน เลี้ยงในบ่อเดียวกัน ปลารุ่นหนึ่งๆ ที่จะเลี้ยงจนโตส่งตลาดได้นั้น ควรคัดขนาด และแบ่งเลี้ยงประมาณ 3-4 ครั้ง

หากสภาพต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นดีพอสมควร ปลาไนที่เลี้ยงครบ 1 ปี จะมีน้ำหนักประมาณ 1 กิโลกรัม ถ้าเลี้ยงได้ 2 ปี จะมีน้ำหนักประมาณ 2 กิโลกรัม หากเลี้ยงถึง 3 ปี จะได้ปลาไนซึ่งมีน้ำหนักถึง 7 กิโลกรัม

ศัตรูและโรคพยาธิ

ศัตรูของปลาไน ได้แก่ ปลาจำพวกที่กินเนื้อเป็นอาหาร เช่น ปลาชะโด ปลาช่อน ปลาน้ำจืด ปลาเทโพ พวกกบ เขียด เต่า ตะพาบน้ำ เขียน นาก และนก เป็นต้น

ปลาไนไม่ค่อยจะเป็นโรคร้ายแรง นอกจากในฤดูร้อน ถ้าเลี้ยงปลาแน่นเกินไปหรือไม่ได้ทำการถ่ายเทน้ำเลย อาจจะทำให้มีตัวเห็บน้ำและหนอนสมอเกิดขึ้น ตัวเห็บน้ำและหนอนสมอเหล่านี้ เป็นพยาธิที่จะดูดกินเลือดของปลา ทำให้ปลาอ่อนเพลียไม่กินอาหาร และอาจมีอาการหนักถึงตาย ดังนั้นจึงต้องคอยระวังอย่าให้เกิดน้ำเสีย และอย่าให้ปลาในบ่อมีปริมาณมากจนเกินไป

การขังเลี้ยงก่อนนำออกจำหน่าย

เนื่องจากปลาไนเป็นปลาที่มีนิสัยขลาด ตื่นตกใจง่าย หากจับปลาออกจากบ่อเลี้ยงแล้วรีบลำเลียงไปส่งตลาด ปลาอาจตกใจตายได้ง่าย เพราะเมื่อเลี้ยงอยู่ในบ่อ ปลาได้อยู่ในที่กว้าง ไม่ถูกรบกวนให้ตื่นตระหนก แต่เมื่อถูกจับขึ้นมาและลำเลียงไปทันที ปลาจะตื่นตกใจกระโดดชนภาชนะที่ใช้ลำเลียง ทำให้บอบช้ำตายเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นทางที่ดีควรตีอวนนำปลาขึ้นมาขังไว้สักหนึ่งหรือสองคืนก่อน เพื่อให้ปลาเคยชินกับที่แคบและน้ำใหม่ที่สะอาดกว่าเสียก่อน แล้วจึงลำเลียงไปขาย ปลาจะรอดตายมาก ขายได้ราคา ทั้งยังทำให้เนื้อปลามีรสดีไม่มีกลิ่นสาบโคลนติดอยู่อีกด้วย

คำแนะนำ

การป้องกันสัตว์น้ำจากภัยธรรมชาติ

“ภัยธรรมชาติ” หมายถึง อันตรายจากสิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมดา ของสิ่งนั้น ๆ โดยมีได้มีการปรุงแต่ง อาทิ อุทกภัย และฝนแล้ง เป็นต้น กรมประมง จึงขอเสนอแนวทางป้องกันหรือลดความสูญเสียและความเสียหายแก่เกษตรกร ผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจากการประสบภาวะฝนแล้ง ฝนต้นฤดูและอุทกภัย ดังนี้

ภาวะฝนแล้ง

ภาวะฝนแล้งและฝนทิ้งช่วงทำให้ปริมาณน้ำมีน้อยทั้งในแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำชลประทานซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเกิดผลกระทบต่อกรมประมง ตลอดจนสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสมต่อการแพร่ขยายพันธุ์ และการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ โดยมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

1. ควบคุมการใช้น้ำและรักษาปริมาณน้ำในเลี้ยงสัตว์น้ำให้มีการสูญเสียน้อย เช่น การรั่วซึม การกำจัดวัชพืช
2. ทำรั้วเงาให้สัตว์น้ำเข้าพักและป้องกันการระเหยน้ำบางส่วน
3. ลดปริมาณการให้อาหารสัตว์น้ำที่มากเกินไปจนทำให้เป็นโรคน้ำเสีย
4. เพิ่มปริมาณออกซิเจนโดยใช้เครื่องสูบน้ำจากกันบ่อพ่นให้สัมผัสอากาศแล้วไหลคืนลงบ่อ
5. ปรับสภาพดินและคุณสมบัติของน้ำ เช่น น้ำลึก 1 เมตร ใส่ปูนขาว 50 กก./ไร่ ถ้าพื้นบ่อเค็มหรือแกลบมากเกินไปควรใส่เกลือ 50 กก./ไร่ เพื่อปรับสภาพดินให้ดีขึ้น
6. จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดขึ้นจำหน่ายหรือบริโภคในเวลาเช้าหรือเย็น เพื่อลดปริมาณสัตว์น้ำในบ่อ
7. ตรวจสอบคุณสมบัติของน้ำจากภายนอกที่จะสูบน้ำเข้าบ่อเลี้ยง เช่น พบว่ามีตะกอนและแร่ธาตุต่าง ๆ เข้มข้น ควรจัดการสูบน้ำเข้าบ่อ
8. งดเว้นการรบกวนสัตว์น้ำเพราะการตกใจจะทำให้สัตว์น้ำสูญเสียพลังงานและอาจตายได้
9. งดเว้นการขนย้ายสัตว์น้ำโดยเด็ดขาด หากจำเป็นต้องทำอย่างระมัดระวัง
10. แจ้งความเสียหายตามแบบฟอร์มกรมประมง เพื่อการขอรับความช่วยเหลืออย่างถูกต้อง และรวดเร็ว

ภาวะฝนต้นฤดู

การเตรียมการรับภาวะฝนต้นฤดู เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำควรปฏิบัติ ดังนี้

1. ไม่ควรสูบน้ำฝนแรกเข้าบ่อ เพราะน้ำจะพัดพาสิ่งสกปรกจากผิวดินลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ควรปล่อยให้น้ำมีปริมาณเพิ่มขึ้น จึงนำไปใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. ควรสูบน้ำในบ่อให้สัมผัสอากาศจะช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนและป้องกันการแบ่งชั้นของน้ำ
3. ป้องกันการไหลของน้ำฝนที่จะชะล้างแร่ธาตุและสารเคมีจากผิวดินลงสู่บ่อ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำได้
4. งดการรบกวน การจับและขนย้ายสัตว์น้ำ ควรรอนกว่าคุณสมบัติของน้ำมีสภาพดีเป็นปกติ
5. งดจับสัตว์น้ำเพื่อการอนุรักษ์ เนื่องจากสัตว์น้ำจะผสมพันธุ์หลังจากฝนตกใหม่ ๆ

ภาวะอุทกภัย

การป้องกันสัตว์น้ำสูญหายจากภาวะอุทกภัยควรปฏิบัติตามสภาวะการณ่ก่อนเกิดภาวะอุทกภัย คือให้จับสัตว์น้ำที่ได้ขนาดตลาดต้องการออกจำหน่าย ก่อนช่วงมรสุมในฤดูฝน พร้อมทั้งสร้างกระชังในลอน กระชังเนื้อวน บ่อซีเมนต์ หรือชิงอวนในลอน เพื่อกักขังสัตว์น้ำ

“สัตว์น้ำจะปลอดภัย ให้ป้องกันหมั่นดูแล”

